

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

2017/3

yıl: 8 cilt: VIII sayı: 18

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
ŞIRNAK UNIVERSITY JOURNAL OF DIVINITY FACULTY
2017/3 Cilt/Volume: VIII Sayı/Number: 18
ISSN 2146-4901

Bu dergi **EBSCO** Host Research Database veri indeksi tarafından izlenmekte,
ASOS, İSAM, Akademik Dizin ve **TÜBİTAK-ULAKBİM** Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı tarafından taranmaktadır.

Sahibi/Owner

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına Prof. Dr. Abdülaziz HATİP

Yazı İşleri Müdürü/Editor in Chief

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Editör/Editor

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜL

Editör Yard./Co-Editors

Yrd. Doç. Dr. A. Yasin TOMAKİN - Arş. Gör. Mustafa YILDIZ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜL

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yasin TOMAKİN

Yrd. Doç. Dr. Fevzi RENÇBER

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BAZ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAĞIŞ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

Yrd. Doç. Dr. Muammer ARANGÜL

Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Ömer Ali YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. Yaşar ACAT

Arş. Gör. İsmet TUNÇ

Arş. Gör. Mustafa YILDIZ

Öğr. Gör. Enes VELİ

Redaksiyon / Redaction

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yasin TOMAKİN

Baskı/Publication

Grafik Tasarım: DÜZEY AJANS 0212 417 92 92

Baskı

İLBEY MATBAA

Basım Tarihi / Publishing Date

Aralık 2017 / December 2017

Yönetim Yeri/Administration Place

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mehmet Emin Acar Yerleşkesi, 73000 Merkez/Şırnak

Tel:+90 486 518 70 75 Faks: +90 486 518 70 76

e-mail: suifdergi@gmail.com

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi hakemli bir dergi olup yılda üç sayı olarak yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Bu Sayının Hakemleri / Academic Referees of This Issue

Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.
Prof. Dr. Abdürrezzak TEK, Uludağ Ü.
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Marmara Ü.
Prof. Dr. Nurettin TURGAY, Dicle Ü.
Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK, Ağrı İbrahim Çeçen Ü.
Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ, FSM Ü.
Doç. Dr. Enver ARPA, Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ, Şırnak Ü.
Doç. Dr. İbrahim PAÇACI, Aksaray Ü.
Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK, Harran Ü.
Doç. Dr. Murat SULA, Karadeniz Teknik Ü.
Doç. Dr. Mustafa ÖZKAN, Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Mustafa ŞENTÜRK, Trakya Ü.
Doç. Dr. Yahya SUZAN, Dicle Ü.
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Taha İMAMOĞLU, Trakya Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABDÜLHADİOĞLU, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜL, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Beşir ÇELİK, Hakkari Ü.
Yrd. Doç. Dr. Emin CENGİZ, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Emrullah ÜLGEN, Bingöl Ü.

Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZÇELİK, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. Fuat KARABULUT, Atatürk Ü.
Yrd. Doç. Dr. Hacı ÖNEN, Dicle Ü.
Yrd. Doç. Dr. Harun YILMAZ, Marmara Ü.
Yrd. Doç. Dr. Hüseyfe ÇEKER, Necmettin Erbakan Ü.
Yrd. Doç. Dr. Kasım ERTAŞ, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Kutbettin EKİNCİ, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. M. Fatih DUMAN, Akdeniz Ü.
Yrd. Doç. Dr. M. Şükrü ÖZKAN, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Mazhar TUNÇ, Hakkari Ü.
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SALMAZZEM, Muş Alparslan Ü.
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zülfi CENNET, Bingöl Ü.
Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI, Karadeniz Teknik Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ömer Ali YILDIRIM, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Süleyman GÜR, Karadeniz Teknik Ü.
Yrd. Doç. Dr. Şükrü AYDIN, Batman Ü.
Yrd. Doç. Dr. Yaşar ACAT, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Zeki TAN, Iğdır Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ercan ALKAN Marmara Ü.
Dr. Duran EKİZER, Ankara Ü.

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdülbaki GÜNEŞ, Yüzüncü Yıl Ü.
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, İstanbul Ü.
Prof. Dr. Baki ADAM, Ankara Ü.
Prof. Dr. Bünyamin SOLMAZ, Necmettin Erbakan Ü.
Prof. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU, Atatürk Ü.
Prof. Dr. Hamdi GÜNDOĞAR, Adıyaman Ü.
Prof. Dr. Harun YILDIZ, Samsun Ondokuz Mayıs Ü.
Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK, Necmettin Erbakan Ü.
Prof. Dr. İsmail TAŞ, Necmettin Erbakan Ü.
Prof. Dr. Mehmet Ali KIRMAN, Çukurova Ü.
Prof. Dr. Mehmet Bahaüddin VAROL, Aksaray Ü.
Prof. Dr. Nihat YATKIN, Atatürk Ü.
Prof. Dr. Nuh ARSLANTAŞ, Marmara Ü.
Prof. Dr. Ömer ÇELİK, Marmara Ü.
Prof. Dr. Seyit AVCI, Ömer Halisdemir Ü.
Prof. Dr. Şamil DAĞCI, Ankara Ü.
Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU, Ankara Ü.
Doç. Dr. Ali Osman KURT, Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Doç. Dr. Mehmet ÇIÇEK, Kocaeli Ü.

Sünnî ve Şii Tefsirlerde Nisâ: 4/24. Ayetin Yorumu Bağlamında Mut'a Nikahı

Abdurrahman ENSARI*

Özet

Nisâ: 4/24. ayetin tefsirinde mut'a nikahı ile ilgili tartışmaların gerçekleştiği kısım "Onlardan faydalandıklarınıza mehirlerini verin" kısmıdır. Tartışmalar genellikle bu ayetteki "istimtâ" kelimesinden kast edilenin ne olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. İslam'ın ilk dönemlerinde mubah olan bu nikahın daha sonra yasaklanıp yasaklanmadığı hakkında varit olan farklı rivayetler konunun anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra mut'a nikahı yapanlar veya buna fetva verenler ortaya çıkınca da bu konu tartışılmaya başlanmıştır. Fakihlerin çoğunluğu mut'a nikahının daha sonra haram kılındığı görüşünde karar kılarken, Şia-Caferiyye mezhebi bu nikahın mubah olarak devam ettiği görüşünü savunmaktadır. Bu çalışma, söz konusu ayetin ilgili kısmının tefsiri çerçevesinde olacaktır. Bu bağlamda ayetin lafızlarının mut'a nikahına delaleti, varit olan farklı kıraat ve rivayetlerin ayetin anlamına etkisi, ayetin neshedilip edilmediği ve bağlamın ayetin anlamına delaleti konularında fakihlerin çoğunluğu ile Şia-Caferiyye'nin delilleri değerlendirilerek kastedilen mananın ne olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmanın çerçevesi, Nisâ: 4/24. ayetin ilgili kısmı olup, amacı da bu kısmı karşılaştırmalı bir yöntemle daha anlaşılır kılmaya çalışmak olacaktır. Çalışmada Mut'a'nın tarihçesi, ilgili kavramları, geçerlilik şartları, nikahla benzer ve farklı yönleri, hukuki açıdan mut'a ve benzeri meselelere girilmeyecektir. Zira bu konuları ele alan birçok makale yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mut'a, nikah, istimtâ, rivayet, nesih.

Mut'ah Marriage in the Context of the Verse 4:24 in Sunni and Shi'i Tafsirs

Abstract

The part of the verse 4:24 with the discussion about mut'ah (temporary) marriage in the interpretation of the verse is the part of "Give mahr to whom you have benefited from". Discussions generally focus on what is meant by the word "istimtâ" in this verse. It is difficult to understand the issue because of the different narrations about whether this marriage, which had been allowed in the early periods of Islam, was banned later or not. The mut'ah marriage, solemnized after the death of the Prophet and fatwas for it have started to discuss the issue. The majority of the Islamic jurists decide on the view that mut'ah marriage is forbidden in the later period of the prophet, while the Shi'i-Ja'fari sect advocates the view that this marriage has continued as mubah (allowed). This study will be in the frame of the interpretation of the relevant part of the verse. In this context, this study answers the question of which meaning is intended by assessing the evidences of both majority of the jurists and the Shi'i-Ja'fari sect for the topics of the indication of the wordings of the verse on mut'ah marriage, the effects of different qiraats and narrations on the meaning of the verses, whether the verse was abrogated or not and the indication of the context on the meaning of the verse. This study focuses on the relevant part of the verse and aims to make this part more understandable by a comparative method. The study excludes the topics such as the history of mut'ah, related concepts, conditions for its validity, its similar and different aspects from marriage and its legal aspects because a significant number of articles have already been written about them.

Keywords: Mut'ah, marriage, istimtâ (benefit), narration, abrogation.

* Yrd. Doç. Dr., Artuklu Ü., İslami İlimler Fakültesi, Tefsir A. B. D.
abdurrahmanensari@hotmail.com

Giriş

Nisâ: 4/24. ayetin tefsirinde mut'a nikahı ile ilgili tartışmaların gerçekleştiği kısım (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) Onlardan faydalandıklarınıza mehirlerini verin.” kısmıdır. Tartışmalar genellikle bu ayetteki “istimtâ” kelimesinden kast edilenin ne olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bazıları bu kelimeye “daimi nikah / bir süre ile sınırlandırılmamış evlilik” anlamı verirken bazıları da “mut'a nikahı / bir süre ile sınırlandırılmış evlilik” anlamı vermiştir. Her iki grup da görüşlerini ispatlayacak deliller ileri sürmüşlerdir.

Mut'a nikahı (نكاح المتعة) kelimedenden oluşan bir izafet terkibi / isim tamlamasıdır. Sözlükte faydalanma evliliği anlamına gelen bu tamlama bir kavram olarak belli bir mehirle,¹ belli bir süreliğine yapılan evlilik akdidir. Mut'a nikahında süre bitince evlilik sona erer.² Bu nikah cahiliye dönemi nikah çeşitlerinden biriydi.³

İslam'ın ilk dönemlerinde de mubah olan bu nikahın daha sonra yasaklanıp yasaklanmadığı tartışılmıştır. Mut'a nikahı ile ilgili rivayetlerde Hz. Peygamber'in bu nikâha birkaç kez izin verip, birkaç kez yasakladığından bahsedilmiş olması, konunun anlaşılmasını zorlaştıran faktörlerden olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatından sonra mut'a nikâhının yasaklanıp yasaklanmadığı hakkında bilgi sahibi olmadığı için mut'a nikahı yapan veya bu konuda soru soranlara cevaz verenler ortaya çıkınca bu konu tartışılmaya başlanmıştır.⁴ Fakihler mut'a nikahının daha sonra haram kılındığı görüşünde karar kılarken Şîa'nın Caferiyye⁵ mezhebi bu nikahın mubah olarak devam ettiği görüşünü savunmaktadır.⁶

1 Mehir, Nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya mala verilen isimdir. Mehmet Âkif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV. Yay., 2003), XXVIII, 389.

2 Ebû Ali el-Fadl b. Hasan et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 2005) III, 50; Abdulkerim Zeydân, *el-Mufasssal fi Ahkâmî'l-Mer'eti ve'l-Beyti'l-Müslim*, 2. Baskı, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), VI, 163. Tabersî'nin *Mecmeu'l-Beyân*'ı hakkında geniş bilgi için bkz. Musa Kâzım, Yılmaz, “Mecmau'l-Beyân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2003), XXVIII, 257.

3 Ahmed b. Ali. b. Hacer el-Askalânî, *Telhisu'l-Habir fi Tahrici Ehâdisi'f-Rafiyyi'l-Kebir*, 1. Baskı, (by: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1989), III, 334, dipnot: 1; Vezâretü'l-Evkâf, *el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, (Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâf veş-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.) 41, 333.

4 Süleyman Yılmaz, “Sünnî Müfessirlere Göre Mut'a Nikahı”, *Bozok üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2017/11) ss. 207-237, 213.

5 Caferiyye, İsnâaşeriyye Şîa'sının fıkıh mezhebidir. Hayreddin Karaman, “Caferiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay. 1993), VII, 4.

6 Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd (ö. 595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, 3. Baskı, (Bey-

Bu çalışma, Nisâ: 4/24. ayetin ilgili kısmının tefsiri çerçevesinde olacaktır. Bu bağlamda ayet, lafızlarının mut'a nikahına delalet edip etmediği, hakkında varit olan farklı kıraat ve rivayetlerin ayetin anlamına etkisi, bağlamın ayetin anlamına delaleti ve ayetin neshe-dilip edilmediği konularında tarafların delilleri değerlendirilerek ayetten kast edilen mananın ne olduğu sorusuna cevap aranacaktır. Dolayısıyla çalışmanın merkezi, Nisâ: 4/24. ayetin ilgili kısmıdır. Hedefi ise bu kısmın doğru anlaşılmasının önündeki sis perdesinin izale edilmesidir. Bundan dolayı söz konusu merkez ve hedefin dışına çıkılmamaya özen gösterilecektir.

Bu çalışmada mut'a nikahının tarihçesi, bu nikahı ifade eden kavramlar, bu nikahın geçerlilik şartları, mut'a nikahının daimi nikahla benzer ve farklı yönleri, hukuki açıdan mut'a nikahı ve benzeri meselelere girilmeyecektir. Zira bu konuları ele alan birçok makale yazılmıştır.⁷

Ayet Lafızlarının Delaleti Bağlamındaki Tartışmalar

Ayet lafızlarının delaleti bağlamında özellikle "istimtâ" kelimesinin gerek lügat gerekse ıstilah anlamları üzerinde durulmuş, bundan hareketle ayetten kastedilenin mut'a nikahı olup olmadığı tartışılmıştır. Şîa tefsirlerinde bunun mut'a nikahına delalet ettiği ispatlanmaya çalışılırken Sünnî tefsirlerde bu kelimenin böyle bir anlamı gerektirmediği ifade edilmiştir. Ayrıca mut'a nikahını savunanlardan bazıları da "(فأتوهن أجورهن)" kendilerine mehirlerini verin" (en-Nisâ: 4/24). İfadesinden hareketle "istimtâ" kelimesinin mut'a nikahına delalet ettiğini ispatlamaya çalışmış, diğerleri ise bu ifadeden böyle bir sonucun çıkmayacağını söylemişlerdir.

1.1. Ayetteki "İstimtâ" Kelimesinin Mut'a Nikahına Delaleti

Bu ayetteki "istimtâ" kelimesinin mut'a nikahına delalet ettiği söylenenler genel olarak şu delilleri ileri sürmüşlerdir:

1. Nüzül döneminde mut'a nikahı, bilinen nikah çeşitlerinden biriydi ve ismi de buydu. Buna delalet eden pek çok rivayet varit olmuştur. Durum böyle olunca (فما استمتعتم به) ayetinden bilinen anlamıyla mut'a nikahının anlaşılması zorunludur;⁸ çünkü "istimtâ" kelimesi kullanıldığında akla gelen şey budur.⁹ Tabersî (ö. 548/1153), "istimtâ" ve temettu' (الاستمتاع والتمتع)" kelimelerinin şer'i ıstılahta da mut'a nikahı anlamında kullanıldığını,¹⁰ Tabâtabâî (ö. 1402/1982), ayetteki "istimtâ" kelimesinin bu anlamda kullanıldığında bir şüphe bulunmadığını ve ayetin mut'a nikahına işaret ettiğini ifade etmişlerdir.¹¹

rut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007), 482; Muhammed b. Abdurrahman ed-Dımeşki (ö.785/1383), *Rahmetü'l-Ümme fi İhtilâfi'l-Eimme*, 3. Baskı, (Mısır: Mektebetu Mustafa el-Halebi, 1986), 209; Zeydân, VI, 163; Vehbe Zuhayli, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4. Baskı, (Dımeşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, 1997), IX, 6552.

7 Mustafa Öztürk, "Sünnî ve Şîî Kaynaklarda Mut'a Nikahı Tartışması", *İslamiyat*, 8 (2005), III, 95-120, Sayfa: 96-100; İbrahim Kâfi Dönmez, "Mut'a Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, TDV yay., 2006), XXXII, 174-180; Abdullah Kahraman, "Mut'a Nikahı Üzerine Bazı Mulahazalar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2007, IX, 153-170, sayfa: 163-166; Osman Kaşıkçı, "Mut'a Nikâhi", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2007, III, 43-58, sayfa: 50-55; Saffet Köse, "Cafertilikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş", *Marife*, Konya, 8(2008), III, 75-120, sayfa, 77-80.

8 Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Hasan el-A'lâ, (Beyrut: Müessesetü'l-A'lâ, 1997), IV, 279.

9 Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tüsi, *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ağa Bezrek et-Tahrâni, (Beyrut: İhyâ't-Turâsi'l Arabî, ts.), III, 165.

10 Tabersî, III, 50.

11 Nasır Mekârim Şirâzi, *el-Emsel fi Tefsiri Kitâbillahi'l-Münezzel*, 1. Baskı, (Kum: Medresetü'l-İmâm Ali b. Ebi Tâlib, 1421), III, 178.

Ayrıca Tabâtabâî ve Mekârim Şirâzî, sahâbe ve tabiûn müfessirlerinden ileri gelenlerin de bu ayetten mut'a nikahını anladıklarını söylemişlerdir. Bunlardan Ubey b. Ka'b (ö. 30/650), İbn Mes'ûd (ö. 32/653), İbn Abbâs (ö. 68/687), İbn Cübeyr (ö. 95/713), Mücâhid b. Cebr (ö. 104/722), Hasan el-Basrî (110/728) ve Katâde b. Diâm'e'nin (ö. 117/735) isimlerini zikretmiş ve bunları ayeti kerimedeki "istimtâ" kelimesinin mut'a nikahı anlamında kullanıldığını güçlendirme bağlamında ifade etmişlerdir.¹²

Buna göre muvakkat evlilik anlamındaki (مُتَعَةً) kelimesinden türemiş olan, ((سِتْمَتَكُمْ)) kelimesinden kast edilen mut'a nikahıdır. Bu kelime şer'i anlamda da bu manada kullanılmıştır. Hadislerde ve sahâbe sözlerinde bu kelimenin defalarca bu anlamda kullanılmış olması da bunu desteklemektedir.¹³

2. "İstimtâ" kelimesinin şeri olarak mut'a nikahı anlamında kullanılmadığının söylenmesi durumunda bu kelimenin lügat anlamına göre açıklanması gerekir. O zaman da başka problemler doğar. Şöyle ki, "istimtâ" kelimesi lügatte "intifa' (الإنْتِفَاع) yararlanma" anlamındadır. Buna göre ayetin anlamı şöyle olur: "(إِذَا انْتَفَعْتُمْ بِالنِّسَاءِ الدَّائِمَاتِ فَادْفَعُوا إِلَيْهِنَّ أَجْرَهُنَّ)" Daimi nikahla kadınlardan yararlandığınız zaman onlara mehirlerini veriniz." Oysa daimi nikahta mehirin kadınlardan yararlanma şartına bağlı olmadığını biliyoruz.¹⁴

Ayrıca bu kelime "yararlanma" anlamında olursa, yararlanmanın gerçekleşmediği durumda mehir adına bir sorumluluğun tahakkuk etmemesi gerekir. Oysa daimi nikahta duhûlden önce boşanmanın gerçekleşmesi halinde mehir yarısı gerekir.¹⁵

3. "(فَاتَوْهِنَّ أَجْرَهُنَّ)" ücretlerini veriniz" ifadesi de "istimtâ" kelimesinden mut'a nikahının kastedildiğine delalet etmektedir. Bu da iki şekilde gerçekleşmektedir:

Birincisi, mut'a nikahında mehirin tümünün nikah akdinde verilmesinin gerekli oluşunun buna delalet etmesiyle. Şöyle ki, daimi nikahta mehirin tümünün nikah akdinde verilmesi vacip değildir; nikah akdinde yarısının, zifaktan sonra ise tümünün verilmesi vacip olur. Bu ayetteki "(فَاتَوْهِنَّ أَجْرَهُنَّ)" ücretlerini veriniz" ifadesiyle mehirin tümünün nikah akdinde verilmesi emredilmiştir. Bu da "istimtâ" kelimesinden kastedilenin mut'a nikahı olduğuna delalet etmektedir.¹⁶

İkincisi "ucûr (أَجْر)" kelimesinin, "istimtâ" kelimesinden kast edilenin mut'a nikahı olduğuna delalet etmesiyle. Şöyle ki, Tûsî'nin ifade ettiği üzere Şiilerden bazıları bu ayetteki "ucûr" kelimesinin mut'a nikahına delalet ettiğini söylemişlerdir. Onlara göre mehir için "ucûr" kelimesi kullanılmamış, "sadak" ve "nihle" kelimeleri kullanılmıştır. Burada "ucûr" kelimesi kullanıldığına göre ayetteki "istimtâ" kelimesinden kast edilen mut'a nikahıdır.¹⁷

1.2. Ayetteki "İstimtâ" Kelimesinin Daimi Nikaha Delaleti

Bu ayetteki "istimtâ" kelimesinin daimi nikaha delalet ettiğini söyleyenler, mut'a nikahına delalet ettiğini söyleyenlere şöyle cevap vermişlerdir:

1. Nüzûl döneminde mut'a nikahının bilinen bir nikah çeşidi olduğu ve isminin de böyle olduğu doğrudur; ancak "istimtâ" kelimesinden mut'a nikahının anlaşılmasının zorunlu olduğu ve bu lafız kullanıldığında akla gelen şeyin mut'a nikahı olduğu iddiası doğru değildir. Birazdan zikredileceği üzere Sahâbe ve tabiûndan bazılarının bu kelimedenden kas-

12 Tabâtabâî, IV, 279; Mekârim Şirâzî, III, 178.

13 Mekârim Şirâzî, III, 178.

14 Mekârim Şirâzî, III, 178.

15 Tûsî, III, 166; Tabersî, III, 51.

16 Tûsî, III, 166; Tabersî, III, 51.

17 Tûsî, III, 166.

tedilenin daimi nikah olduğu yönündeki açıklamaları bu iddianın doğru olmadığını en büyük kanıttır.

Tabersî'nin "istimtâ" ve "temettu" lafızlarının şer'i istılahta da mutâ nikahı anlamında kullanıldığı, Tabâtabâî'nin bu ayetteki "istimtâ"dan kastedilenin mutâ nikahı olduğunda bir şüphe bulunmadığı, Mekârim Şirâzî'nin de bu ayetin mutâ nikahına işaret ettiği şeklindeki açıklamaları müfessirlerin ittifak ettikleri ortak bir açıklama değildir. Bilakis müfessirler bu konuda ihtilaf etmişlerdir.

Bazıları (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ayetindeki "istimtâ"dan kastedilenin kendisiyle nikahlanıp cinsel ilişkide bulunulan bayanlar olduğunu söylemiştir. Ali b. Ebî Talha'nın (ö. 143/760) naklettiğine göre İbn Abbâs, İbn Ebî Necîh'in (ö. 131/749) naklettiğine göre Mücâhid (ö. 104/722) ve Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ayete bu şekilde anlam verenlerdendir.¹⁸ Ayrıca bu görüş cumhurun görüşüdür.¹⁹ Müfessirlerden Zeccâc (ö. 311/923) bu ayete mutâ nikahı anlamını verenlerin büyük bir yanılğı içinde olduklarını ifade etmiştir. İbn Cerîr (ö. 310/923), Maturîdî (ö. 333/944), Cessâs (ö. 370/981), Zemaşerî (ö. 538/1144), İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Râzî (ö. 604/1210), Beydâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310) ve İbn Kesîr (ö. 774/1373) tefsirlerinde bu âyetin daimi nikâhı ifade ettiği görüşünü tercih etmişlerdir.²⁰ Söz konusu müfessirlerin bu tercihleri en azında "istimtâ" kelimesinden sadece mutâ nikahı anlaşılmasının gerektiği iddiasının doğru olmadığını göstermektedir.

"İstimtâ" kelimesinin muvakkat evlilik anlamındaki "mutâ" kelimesinden türemiş olması ve bu kelimenin bazı hadislerde ve sahâbe sözlerinde muvakkat evlilik anlamında kullanılmış olması da bu ayetin anlamının mutâ nikahına hasredilmesini gerektirmez. İslâm'ın ilk dönemlerinde bu nikahın meşru bir nikah oluşu, zaten bazı hadislerde ve sahâbe sözlerinde bu kelimenin mutâ nikahı anlamında kullanılmış olmasını gerekli kılmaktadır. Aksi halde İslâm'ın ilk dönemlerinde bunun meşru olduğu hükmüne nasıl varılabilir? Mutâ nikahının caiz olmadığını söyleyenler İslâm'ın ilk dönemlerinde meşru olan bu hükmün daha sonraki dönemlerde sahih hadislerle kıyamete dek yasak kılındığını ifade etmişlerdir.

2. "İstimtâ" kelimesinin şeri olarak mutâ nikahı anlamında kullanılmadığının söylenmesi durumunda bu kelimeye lügat anlamının verilmesi gerekeceği, o zaman da bazı problemlerin doğacağı iddiasına gelince. Önce bu kelimenin lügat anlamına bakalım:

18 Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Camiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, thk., Abdullâh b. Abdilmuh-sin et-Türki bi't-Teâvuni Meâl-Merkezi'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Abdussened Hasan (Yemame: Heccr, ts.), VII, 585-586.

19 Fakat Kurtubî (ö. 1272/671) bunun aksine ayetten kast edilenin muta nikahı olduğu görüşünü cumhura nispet etmiş daha sonra da bunun neshedildiğini söylemiştir. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk., Ahmed Berdunî ve İbrahim Atfayîş, 2. Baskı, (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964), V, 129. Her ne kadar Kurtubî bu görüşü cumhura nispet etmişse de diğer birçok müfessir cumhurun görüşünün ayetten kastedilenin normal nikah olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmî't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî 1. Baskı, (byy: Dâru'l-Kutubî'l-Arabî, 1422), I, 392; Ebû Abdullâh Muhammed Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, 3. Baskı, (Beyrût: Dâru lhyâi't-Turâsî'l Arabî, 1420), X, 41; Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd., (Cize: Müessesetu Kurtuba ve Mektebetu Evlâdîş-Şeyh li't-Turâs, ts.), III, 428.

20 Bkz. Ebû İshâk ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İrabuhu*, thk. Abdulcelil Abduh, 1. Baskı, (Beyrüt: Alemu'l-Kutub, 1988), II, 392; İbn Cerîr, VI, 588; Muhammed Ebû Mansûr el-Maturîdî, *Tefsîru'l-Maturîdî*, thk. Mecdi Baslûm, 1. Baskı, (Beyrüt: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2005) III, 115; Nâsirüddîn Abdullâh el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, (Beyrüt: Dâru Sâdir, 2001), II, 69; İbnü'l-Cevzî, I, 392; Cârullâh Mahmûd ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidit-Tenzil*, (Beyrüt: Dâru'l Kitabî'l-Arabî, 1407), I, 497-498; Ebu'l-Berekât Abdullâh en-Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hekâiku't-Te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedyevî, 1. Baskı, (Dîmeşk-Beyrüt: Dâru İbn Kesîr, 2005), I, 348; Râzî, X, 41; İbn Kesîr, III, 428.

“İstimtâ” kelimesi lügatte “intifâ’ (انتفاع) faydalanma” anlamındadır. Dünyada yararlanılan her şey “metâ’ (متاع) olarak isimlendirilmiştir.²¹ Bu anlamda Yüce Allah “(وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ) Hâlbuki dünya hayatı, ahiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir” (er-Râd: 26) buyuruyor. Bu ayette de Yüce Allah nikahı, dünyevi bir menfaat / yararlanma olduğu için “istimtâ” olarak isimlendirmiştir.²² Arapçada “Adam çocuğundan yararlandı, onunla hoşnut oldu” anlamında (اسْتَمْتَعَ الرَّجُلُ بِوَلَدِهِ), genç yaşta vefat eden kişi için, “Gençliğinden yararlanmadı” anlamında (لَمْ يَتَمَتَّعْ بِسَبَابِهِ) ifadeleri kullanılmaktadır. Ayrıca “رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ أَذْهَبْنَا طَيِّبَاتِكُمْ) Ey Rabbimiz! Bizler birbirimizden yararlandık” (el-En’âm: 6/128), “(فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا) Dünyadaki hayatınızda güzelliklerinizi bitirdiniz, onların zevkini sürdünüz” (el-Ahkâf: 46/20), “(فَاسْتَمْتَعُوا بِحَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِحَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِحَلَاقِهِمْ) Onlar paylarına düşenden faydalanmışlardır. Sizden öncekilerin, paylarına düşenden faydalandığı gibi siz de payınıza düşenden öylece faydalandınız” (et-Tevbe: 9/69). Ayetlerinde de bu kelime yararlanma, faydalanma anlamlarında kullanılmıştır. Buna göre “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ) Onlardan faydalandıklarınıza mehirlerini verin.” ayetine âlimlerin büyük çoğunluğu, kendilerinden nikah yoluyla faydalandığınız kadınlara mehirlerini verin şeklinde anlam vermişlerdir. Faydalanmanın sadece nikah akdi ile gerçekleşmesi durumunda mehrin yarısının, duhûl ile gerçekleşmesi durumunda ise mehrin tamamının verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.²³

Zeccâc da bu ayeti kerimedeki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesini (فَمَا نَحْتَمُونَهُنَّ) kendileriyle nikah kıydıklarınız şeklinde açıklamıştır. Bundan farklı şekilde anlam verenlerin de hata ettiklerini ve lugatı bilmediklerini ifade etmiştir. (فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) ifadesini de “mehirlerini veriniz” şeklinde açıklamıştır. Devamında da, yararlanma duhûl ile gerçekleşmişse mehrin tümünün, sadece nikah akdi ile gerçekleşmişse mehrin yarısının verileceğini söylemiştir.²⁴

Dolayısıyla daimi nikahta mehrin kadınlardan faydalanma şartına bağlı olduğu doğrudur; ancak faydalanmayı sadece duhûl ile açıklamak doğru değildir. Onlar faydalanmayı bu şekilde açıkladıkları için böyle bir sonuca varmışlardır. Oysa nikah akdi ile de faydalanma gerçekleşir; bundan dolayı zifaktan önce boşanmanın gerçekleşmesi durumunda mehrin yarısının verilmesi gerekmektedir. Ayrıca birazdan üçüncü maddede açıklanacağı üzere, “istimtâ” / faydalanma kinaye yoluyla duhûl anlamında kullanılmış olsa bile yine de böyle bir sonuç çıkmaz.

3. “(فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) ücretlerini veriniz” ifadesinin mehrin tümünün nikah akdinde verilmesi gerektiğine delalet ettiği, buna binaen “istimtâ” kelimesinden kastedilenin de mut'a nikahı olması gerekeceği şeklindeki istinbatları doğru değildir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere “istimtâ” kelimesine nikah anlamı verenler (فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) ifadesine de “mehirlerini verin” şeklinde anlam vermişlerdir. Sadece nikah akdi ile yararlanmanın gerçekleşmesi durumunda mehrin yarısının, duhûl ile yararlanmanın gerçekleşmesi durumunda ise mehrin tamamının vacip olduğunu söylemişlerdir.²⁵

Burada “(فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) ücretlerini veriniz” ifadesine mehrin tümünün verilmesi şeklinde anlam verilse dahi bu durum, “istimtâ” kelimesine mut'a nikahı anlamını vermeyi gerektirmez. Çünkü “yararlanma” anlamındaki “istimtâ” kelimesinden kast edilenin kinaye yoluyla nikahtan sonraki cinsel ilişki olduğu da söylenebilir. Zaten nikahtan sonra

21 Râzî, 40/10; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîru ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru't-Tunisiyye, 1984), V, 9.

22 İbn Âşûr, V, 9.

23 Râzî, 41-40/10.

24 Zeccâc, II, 38.

25 Zeccâc, II, 38; Râzî, 10/40-41.

duhûl gerçekleşirse mehrin bütünü vacip olur. Buna göre (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) ayetinin anlamı şöyle olur: Onlardan nikâhlanıp faydalandıklarınıza yani cinsel ilişkide bulduklarınıza mehirlerini tam olarak verin.²⁶ Yüce Allah “وَأَجَلٌ لَّكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَتَّقُوا بِأَمْوَالِكُمْ” (مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) ifadesini kullanmıştır. Bu da ikinci ifadede “Onlardan nikâhlanıp faydalandıklarınıza yani cinsel ilişkide bulduklarınıza mehirlerini tam olarak verin” anlamının kastedildiğini göstermektedir.²⁷ Nitekim Mücâhid, Hasan, ve başkaları da ayete bu şekilde anlam vermişlerdir.²⁸ Dolayısıyla bu ifadede “istimtâ” kelimesinden kast edilenin lügat anlamı olan faydalanma olduğunu ve bundan da daimi nikahın irade edildiğini söylemenin doğuracağı bir problem yoktur.

Şîadan bazılarının iddia ettikleri üzere, “ucûr” kelimesinin mutâ nikahının mehrine delalet ettiği iddiası doğru değildir. Zaten bu bilgiyi bazı Şîilerden nakleden Tûsî'nin kendisi bile bu görüşün zayıf olduğunu, Kur'an-i Kerim'de bu kelimenin mehir anlamında kullanıldığını söylemiş ve (فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) ifadesini de onlara mehirlerini verin şeklinde açıklamıştır. Ayrıca müfessirlerin çoğunun bu görüşte olduğunu belirtmiş ve bu ifadeyi mutâ nikahına hamledecek şekilde açıklamanın kişinin bildiğine muhalefet etmesi olduğunu belirtmiştir. Kur'an'da “ucûr” kelimesinin “mehir” anlamında kullanıldığına da hemen bundan sonra gelen (فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِأَهْلِيْنَّ وَأَتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin” (en-Nisâ: 4/25). Ayeti ile, (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla size helâldir” (el-Mâide: 5/5). Ayetlerini delil olarak göstermiştir.²⁹ Tabersî de “ucûr” ifadesinden kastedilenin “mehir” olduğunu söylemiştir.³⁰ Kur'an'da “ucûr” kelimesinin, mehir manasında kullanıldığına delalet eden başka ayetler de bulunmaktadır: “وَلَا جُنَاحَ عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ إِذَا تَكَتُّوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِأَهْلِيْنَّ وَأَتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ” (el-Mumtehine: 60/10) ve “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحَلَّلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ” (الَّتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ) Ey Peygamber! Şüphesiz biz, ücretlerini (mehirlerini) verdiğin hanımlarını sana helâl kıldık.” (Ahzâb: 33/50.) ayetleri bunlardandır. Dolayısıyla “ucûr” kelimesinden yola çıkarak bu ayetin mutâ nikahına delalet ettiğini söylemek isabetli değildir.

Ayetin Anlamına Delalet Eden Kıraat ve Rivayetler Bağlamındaki Tartışmalar

Nisâ: 4/24. ayetin tefsiri ile ilgili olarak sahâbe ve tâbiünden bazı rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetlerden bir kısmı ayetin anlamı ile ilgili, bir kısmı da ayetin anlamına delalet eden kıraat ile ilgilidir. Her ikisinin de ayetin anlamına etkisi tartışılmıştır. Şîa tefsirlerinde bunların mutâ nikahına delalet ettiği savunulurken, Sünnî tefsirlerde ise bunların mutâ nikahına delil olamayacağı ifade edilmiştir.

2.1. Kast Edilenin Mutâ Nikahı Olduğuna Delalet Eden Kıraat ve Rivayetler

Bu ayetten kast edilenin mutâ' nikahı olduğunu söyleyenlerin dayandıkları kıraat ve rivayetler şöyledir:

26 Ebû Bekir er-Râzi el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvi, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1405), III, 94-95.

27 Ali b. Muhammed Keye'l-Herrâsî (ö. 504/1110), *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Musa Muhammed Ali ve arkadaşı, 2. Baskı, (Beyrut, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1405), II, 412.

28 Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, 1. Baskı, (Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr ve Dâru el-Kelimi't-Tayyib, 1414), I, 518; Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân el-Endelûsî (ö. 745/1334). *el-Bahru'l-Muhit*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, (Beyrût: Dârü'l-Fıkr, 1420), III, 589.

29 Tûsî, III, 166.

30 Tabersî, III, 51.

1. Tûsî ve Tabersî Ubey b. Ka'b, İbn Mes'ûd, İbn Abbâs ve Said b. Cübeyr'den gelen “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى) Onlardan belli bir süreye kadar faydalandıklarınıza” şeklindeki kıraatın, ayetten kastedilenin mut'a nikahı olduğuna delalet ettiğini söylemişlerdir.³¹ Ayrıca Tabâtabâî Şîaya göre, bu ayetin mensuh olduğunu söyleyenlerin sözlerinin de ayetin mut'a nikahına delalet ettiğinin delili olduğunu ifade etmiştir. Şöyle ki, bu âlimler ayetin mut'a nikahına delalet ettiğini kabul etmişler; ancak sonradan neshedildiğini söylemişlerdir. Şiîler bu âlimlerin ayetin mut'a nikahına delaleti ile ilgili verdikleri bilgiyi iddiaları için hüccet kabul etmişler; fakat bunların nesih iddialarını kabul etmemişlerdir. Yani Şiîler gerek bu şaz kıraat ile ilgili rivayetlerden gerekse neshe dair rivayetlerden yararlanmışlardır. Ancak şaz kıraatın hüccet oluşunu kabul etmedikleri gibi nesih iddiasını da kabul etmemişlerdir. Her ikisinden de kurra ve ravilerin ayetin mut'a nikahına delalet ettiği yönündeki görüşlerini delil olarak kabul etmişlerdir.³²

2. Sahabilerden İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Ubey b. Ka'b, Câbir b. Abdullah el-Ensârî, İmrân b. Huseyn, Amr b. Hureys, Zübeyr b. Avvâm ve Esmâ bt. Ebîbekir'den bu ayetin muvakkat evlilik anlamına geldiğine delalet eden rivayetler nakledilmiştir.³³ Hatta Abdullah b. Zübeyr ve Urve b. Zübeyr, Zübeyr b. Avvâm'ın Esmâ bt. Ebîbekir ile olan mut'a nikahı evliliklerinden doğduğu rivayet edilmiştir.³⁴ Ehl-i sünnet müfessirlerinden büyük bir topluluk da bu ayetten muvakkat evliliği anlamışlardır.³⁵

3. Bu hükmün İslam'ın ilk dönemlerinde sabit olan bir hüküm olduğu bizzat Ömer'den nakledilen rivayetten de anlaşılmaktadır. Mut'a nikahını kabul etmeyenler bu hükmün bilahare neshedildiğini söylemişlerdir. Resûlullah'tan (s.a.v.) mut'a nikahını yasakladığına dair aktardıkları rivayetler de ahâd haberlerdir. Ahâd haberlerle Kur'an'ın zahiri terk edilemez.

Sonra bu rivayetler çelişki ve zıtlıklarla doludur. Bu rivayetlerden bir kısmı mut'a nikahının Heyber'de, bir kısmı Mekke'nin fethinde, bir kısmı Tebûk savaşında, bir kısmı Evtâs gününde ve bir kısmı başka yerde nesh edildiğini zikretmişlerdir.³⁶ Bütün bunlardan anlaşıldığına göre neshe delalet eden bu hadislerin bütünü, ihtiva ettikleri apaçık çelişki ve tenakuzdan dolayı uydurmaktır. Bu rivayetlerin bir kısmına göre bizzat Resûlullah (s.a.v.) bunu neshetmiştir ki, buna göre Kur'an'daki bu hükmü sünnet neshetmiş olur.³⁷

Ayrıca Ömer'den nakledilen rivayette, temettü haccı ile mut'a nikahı beraber zikredilmiştir. Temettü haccının mensuh olmadığı konusunda ihtilaf edilmediğine göre mut'a nikahının da mensuh olmaması gerekir.³⁸

4. Vahyin esrarını en iyi bilen Ehl-i Beyt imamları da bu ayetin bu anlama geldiği konusunda ittifak etmişler ve onlardan bu konuda birçok rivayet varit olmuştur.³⁹

2.2. Kast Edilenin Daimi Nikah Olduğunu Söyleyenlerin Değerlendirmeleri

Bu ayetten kast edilenin daimi nikah olduğunu söyleyenlerin bu kıraat ve rivayetler ile ilgili değerlendirmeleri şöyledir:

1. İbn Cerîr “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى) Onlardan belli bir süreye kadar faydalan-

31 Tûsî, III, 166; Tabersî, III, 50

32 Tabâtabâî, IV, 307.

33 Tabâtabâî, IV, 279,305-306; Mekârim Şirâzî, III, 179.

34 Tabâtabâî, IV, 303-304, 306.

35 Mekârim Şirâzî, III, 179.

36 Tûsî, III, 167-166; Mekârim Şirâzî, III, 179.

37 Mekârim Şirâzî, III, 179.

38 Tabersî, III, 51.

39 Tabâtabâî, IV, 279; Mekârim Şirâzî, III, 179.

dıklarınıza” kıraatının kati olmadığını dolayısıyla hüccet olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁴⁰ Âlûsî (ö. 1342/1924) bu kıraatın şaz olduğunu belirtmiştir.⁴¹ Şevkânî (ö. 1250/1834) de bu kıraatın tevatür şartını koşanlara göre Kur’an olmadığını, Kur’an olarak rivayet edildiği için de hadis olmadığını, bunun sadece bir tefsir sayılabileceğini dolayısıyla da hüccet olamayacağını söylemiştir.⁴² Şîa müfessirlerinden Tûsî ve Tabersî her ne kadar bu kıraati ayetin mutâ nikahına delaletini takviye bağlamında zikretmişlerse de Şîa müfessirlerinden olan Tabâtabâî ise bu konuda şöyle demiştir: Şîiler, İbn Mes’ûd ve diğerlerinin bu kıraatını, mutâ nikahına delalet eden muteber kati bir delil olarak zikretmemişlerdir; çünkü onlar, imamlarından dahi nakledilmiş olsa, şaz kıraatleri hüccet olarak kabul etmezler. Hüccet olarak görmedikleri bir delili, hüccet olduğunu kabul etmeyenlere nasıl delil olarak sunabilirler? Onlar bunu, ister kıraat, ister tefsir olsun sadece sahâbe kavli olması açısından delil olarak kabul etmişlerdir.⁴³

Tabâtabâî’nin bu ayetin mensuh olduğunu söyleyenlerin sözlerinin, ayetin mutâ nikahına delalet ettiğine delil olduğu şeklindeki istinbatı son derece tuhaftır. Şaz kıraatı değil de, şaz kıraatı rivayet edenlerin görüşünü hüccet kabul etmesi de bir o kadar tuhaftır. Çünkü bu yaklaşım biçimi kendi içinde çelişkilidir. Şöyle ki, mutâ nikahının mensuh olduğunu söyleyenlerin sözlerinin, bu hükmün daha önce sabit olduğuna delaleti ne kadar güçlü ise bu sözlerinin neshin gerçekleştiğine delaleti de o kadar güçlüdür. Çünkü sözün sahibi her iki durumda da aynı kişilerdir. Bunun aksini söylemek bu kişileri, verdikleri bilginin doğruluğu konusunda itham altına almak olur ki, böyle olunca da sözlerine itimat etmenin bir anlamı kalmaz. Aynı durum şaz kıraatı rivayet eden raviler için de söz konusudur. Bu ravilerin rivayet ettikleri kıraatı, şaz olduğu için kabul etmeyenlerin, bu şaz kıraate dayanarak görüş belirten kişilerin görüşünü de delil olarak kabul etmemeleri gerekir. Yani şaz kıraat delil olarak kabul edilmiyorsa, ona dayanan görüşün de kabul edilmemesi gerekir.

2. Mutâ nikahı hakkında İbn Abbâs’tan üç farklı rivayet gelmiştir: Birinci rivayet mutlak olarak caiz olduğu görüşünde olduğunu, ikinci rivayet zaruret halinde caiz olduğu görüşünde olduğunu, üçüncü rivayet ise mutâ nikahının mensuh olduğunda karar kıldığı ve daha önceki görüşünden dolayı vefatından önce tevbe ettiği şeklindedir.⁴⁴

İbn Hacer (ö. 852/1448) bu konuda şöyle demiştir: Selef mutâ nikahı hakkında ihtilaf etmiştir: İbn Münzir, ilklerden mutâ nikahına izin verildiğine dair nakillerin geldiğini; ancak günümüzde bazı Rafizilerin dışında kimsenin mutâ nikahını caiz gördüğüne dair bilgi sahibi olmadığını söylemiş, Kadî İyâz da Rafizilerin dışında bütün âlimlerin mutâ nikahının haram oluşunda icma ettiklerini ifade etmiştir. İbn Abbâs’a gelince ondan mutâ nikahını mubah gördüğüne delalet eden rivayetler geldiği gibi bu görüşünden döndüğüne dair rivayetler de gelmiştir. İbn Battal şöyle demiştir: Mekke ve Yemenliler İbn Abbâs’tan mutâ nikahını caiz gördüğünü rivayet etmişlerdir. Onun bu görüşünden döndüğüne delalet eden zayıf bazı rivayetler gelmişse de caiz olduğuna dair kendisinden gelen rivayetler daha sahihtir. Şîanın görüşünün de böyledir.⁴⁵ Ayrıca İbn Abbâs’tan ayeti kerimedeki “istimtâ” kelimesinden kastedilenin nikah olduğuna delalet eden rivayetler nakledildiği

40 İbn Cerîr VI, 589.

41 Alûsî, III, 8.

42 Şevkânî, VI, 164-165.

43 Tabâtabâî , IV, 307.

44 Râzî, X,41.

45 Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahih'l-Buhârî*, thk., Muhibbudin el-Hatîb, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1379), III, 179.

gibi, kastedilenin mut'a nikahı olup bu hükmün neshedildiğine delalet eden rivayetler de varit olmuştur.⁴⁶

Nehhâs (ö. 338/949) ve Cessâs Hz. Ali'nin İbn Abbâs'ı mut'a nikahı hususunda uyardığını ve ona: “(إِنَّكَ رَجُلٌ تَأْتِيهِ إِذْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُتْعَةِ) Sen şaşırmış bir adamsın. Resûlullah (s.a.v.) mut'a nikahını yasaklamıştır dediğini nakletmişlerdir.⁴⁷ Bunun Hz. Ali'ye sahih bir senetle dayandığını ifade eden Nehhâs⁴⁸ Hz. Ali'nin İbn Abbâs'a bu şekilde hitap ettiğini, İbn Abbâs'ın da ona itiraz etmediğini, böylece mut'a nikahının haram oluşunun icma ile sabit olduğunu söylemiştir.⁴⁹

Fakat Cessâs, *Sahihi Müslim*'de İbn Abbâs'ın, Hz Ali'nin bu hitabına rağmen görüşünden vazgeçmediğine delalet eden bir rivayetin yer aldığını söylemiştir. Söz konusu rivayet şöyledir: Urve b. Zübeyr'den nakledildiğine göre Abdullah b. Zübeyr Mekke'de insanlara hitaben, “Bazı insanlar vardır ki - bununla Nevevî'nin (ö. 676/1278) açıkladığı üzere İbn Abbâs'a tarizde bulunmuştur – Allah gözlerini kör ettiği gibi basiretlerini de kör etmiştir; mut'a nikahının caiz olduğuna fetva veriyorlar” dedi. Bunun üzerine adam (İbn Abbâs) ona şöyle seslendi: “Sen kaba ve kıt anlayışlı bir adamsın. Yemin ederim ki, muttakilerin önderi olan Resûlullah (s.a.v.) döneminde mut'a nikahı yapılırdı.” İbn Zübeyr de ona: Bir dene bakayım, vallahi seni taşlarınla recm ederim dedi.⁵⁰ Hz. Ali'nin vefatından sonra Abdullah b. Zübeyr'in hilafeti döneminde gerçekleşmiş olan bu olay, İbn Abbâs'ın Hz. Ali'nin sözü üzerine mut'a nikahı hakkındaki görüşünden vazgeçmediğine delalet etmektedir. İbn Hacer de *Minhac*'ın şerhinde böyle demiştir.⁵¹ Nevevî, İbn Zübeyrin bu tehdidinin, İbn Abbâs'a bundan böyle neshi bildirmiş olduğu, bu konuda artık bir şüpheye yer kalmadığı, mut'a nikahı yapması durumunda da zani sayılacağından recm edileceği şeklinde yorumlanacağını söylemiştir.⁵²

İbn Abbâs'ın mut'a nikahı görüşünden döndüğüne delalet eden en sahih rivayet Ebû Avâne (ö. 316/928'nin *Sahihi*'inde kendi senedi ile Zührî'den naklettiği rivayettir: Bu rivayete göre Zührî şöyle dedi: Yanlarında oturduğum bir sırada Rabi' b. Sebre'nin Ömer b. Abdulazîze şöyle dediğini duydum: İbn Abbâs bu fetvasından dönmeden vefat etmedi.⁵³ İbn Salâh'ın (ö. 643/1245) beyanına göre Ebû Avâne'nin *Müstahrec*'inde yer alan hadisler de sahihtir.⁵⁴

Ayrıca Hafız İbn Hacer de *Fethü'l-Bârî*'de İbn Abbâs'ın mut'a nikahı görüşünden döndüğüne dair birçok rivayet zikretmiştir ki bu rivayetler birbirlerini takviye etmektedir.⁵⁵

Şîrâzî, İmrân b. Huseyn'nin bu ayetten mut'a nikahını anladığını *Râzî'nin Mefâtihi'l-Gayb*'ından nakletmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Öncelikle Râzî

46 Celâluddin es-Suyûtî , *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsiri bi'l-Me'sûr*, thk., Abdullâh Abdulmuhsin et-Türkî, 1. Baskı, (Kahire: Merkezü Hecr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabîyye ve'l-İslamiyye, 2003), IV, 327, 330.

47 Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs, *en-Nasîhi ve'l-Mensûh fi Kitâbillahi Azze ve Celle ve İhtilâfû'l-Ulemai fihi*, thk. Süleyman b. İbrahim, 1. Baskı, (Beyrüt: Müessesetü'r-Risale, 1991) II, 189-190. Cessâs, III, 7.

48 Nehhâs, II, 189-190.

49 Nehhâs, II, 195-196.

50 Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *el-Musnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, (Beyrüt: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, ts.), Nikâh, 3, h. no: 1406.

51 Cessâs, III, 8.

52 Muhyiddin Yahyâ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 2. Baskı, (Beyrüt: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, 1392), IX, 188.

53 Ebû Avâne Ya'kub b. İshâk, *Mustahrecu Ebi Avâne*, thk. Eymen b. Arif, (Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1998), Hac, 4057.

54 Takiyuddin İbn Salâh, *Mukaddimetü İbn Salâh*, thk. Nuruddin İtr, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 21.

55 Muhammed Abdurrahmân Mubarekfûri, *Tuhfetü'Ahvezi bi Şerhi Câmi'it-Tirmizî*, 1. Baskı, (Beyrüt: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1990), IV, 226.

bunu mutâ nikahının meşru olduğunu söyleyenlerin delilleri bağlamında zikretmiş sonra da reddetmiştir. Bu konuda *Mefâtihu'l-Gayb*'da geçen ifadeler kısaca şöyledir: Mutâ nikahının mensuh olmadığını söyleyenler, mutâ nikahının helal oluşunun Resûlullah (s.a.v.) zamanında sabit olduğunu, Resûlullah'ın (s.a.v.) onu neshetmediğini, sadece Ömer'in onu neshettiğini söylemişlerdir. Resûlullah (s.a.v.) zamanında sabit olan bir hükmü başkası neshedemeyeceğine göre Ömer'in neshi ile mutâ nikahının mensuh olması mümkün değildir. Nitekim İmrân b. Huseyn'in dayandığı delil de budur: O şöyle demiştir: “إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ فِي الْمُتَعَةِ آيَةً وَمَا نَسَخَهَا بِآيَةٍ أُخْرَى، وَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُتَعَةِ وَمَا تَهَانَ عَنْهَا، ثُمَّ قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ مَا شَاءَ، يُرِيدُ أَنْ عَمَرَ نَهَى عَنْهَا،” Allah mutâ ile ilgili bir ayet indirmiştir. Başka bir ayet ile de onu neshetmemiştir. Resûlullah (s.a.v.) de bize mutâyı emretmiş ve bizi ondan sakındırmamıştır. Sonra da bir adam kendi görüşüne göre dilediğini söylemiştir. Kast ettiği Ömer'in onu yasakladığıdır.”⁵⁶

Sahihayn'de geçen rivayetlere bakıldığı zaman İmrân b. Huseyn'in mutâdan kast ettiği nin, mutâ nikahı olmayıp temettü haccı olduğu anlaşılır.⁵⁷ Bu hadislerin ayrıca *Sahihayn*'de hac kitabının temettü haccı babında zikredilmiş olması da buna delalet etmektedir.⁵⁸ Hadisin Müslim'deki rivayeti şöyledir: “تَرَأَتْ آيَةَ الْمُتَعَةِ، فِي كِتَابِ اللَّهِ - يَعْنِي مُتَعَةَ الْحَجِّ - وَأَمَرْنَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزِلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آيَةَ مُتَعَةِ الْحَجِّ، وَلَمْ يَنْهَ عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ، قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ بَعْدُ مَا شَاءَ” Allah'ın Kitabı'nda mutâ ayeti - yani hac mutâsı ayeti - indi. Resûlullah (s.a.v.) bize onu yapmamızı emretti. Sonra da hac mutâsını nesheden başka bir ayet inmedi. Resûlullah (s.a.v.) da vefat edinceye kadar onu yasaklamadı. Sonra da bir adam kendi görüşüne göre dilediğini söyledi.⁵⁹

Yine en önemli rivayet tefsiri kaynaklarından olan İbn Cerir, İbnü'l-Cevzi ve Suyûtî'nin (ö. 911/1505) tefsirlerinde Bakara: 196. “(فَمَنْ تَمَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ) hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser.” ayetinin tefsirinde bu hadislere hiç yer verilmemiş; İbn Ebî Hâtim ve İbn Kesir tefsirlerinde ise bu hadisler temettü haccı hakkında zikredilmiştir.⁶⁰ İbn Cerir, İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938), İbnü'l-Cevzi, İbn Kesir ve Suyûtî Nisâ: 4/24. “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) Onlardan (nikâhlanıp) faydalandıklarınıza mehirlerini verin” ayetinin tefsirinde ise bu rivayetlere yer vermemişlerdir.⁶¹

En önemli rivayet tefsirlerinde, Nisâ: 4/24. ayetin tefsirinde İmrân b. Huseyn hadisine değinilmemiş olması, diğer taraftan İbn Ebî Hâtim ve İbn Kesir tefsirlerinde de bu hadisin Bakara: 196. ayetin tefsirinde zikredilmiş olması söz konusu hadisin mutâ nikahı ile ilgili olmadığını göstermektedir.

Câbir b. Abdullah el-Ensârî ve Amr b. Hureys'in mutâ nikahını caiz gördüklerine delalet eden rivayet, Câbir b. Abdullah'tan gelen şu rivayettir: (كُنَّا نَسْتَمْتَعُ بِالْقَبِيضَةِ مِنَ التَّمْرِ وَالذَّقِيقِ)، Biz Resûlullah (s.a.v.) ve Ebûbekir dönemlerinde bir kabza hurma veya un karşılığında günlerce mutâ yapardık ta ki Ömer b. Hattâb'ın Amr b. Hureys olayında mutâ nikahını yasak kılmasına kadar.⁶² Hatta Nesâî (ö. 303/915)'nin *es-Sünenü'l-Kubrâ*'sında yer alan rivayette (ومصدرا من خلافة عمر)

56 Râzî, X, 44.

57 Muhammed Emin eş-Şenkitî (ö. 1393/1973), *Advâu'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, (Beirut: Daru'l-Fikr, 1995), IV, 365.

58 Buhârî, Hac, 36, h. no: 1571; Müslim, Hac, 23, h. no: 1226.

59 Müslim, “Hac”, 23, h. no: 1226.

60 Bkz. İbn Cerir, III, 411-419; Abdurrahmân İbn Ebî Hâtim, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Âzim*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, 1. Baskı, (Mekke-Riyâd: Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, ts.), II, 341; İbnü'l-Cevzi, I, 161; İbn Kesir, II, 234; Suyûtî, II, 360-359.

61 Bkz. İbn Cerir, VI, 585-589; İbn Ebî Hâtim, III, 919; İbnü'l-Cevzi, I, 392-393; İbn Kesir, III, 428. Suyûtî, IV, 327-335.

62 Müslim, Nikâh, h. no: 1405.

ve "Ömer'in hilafetinin ilk dönemlerine kadar"⁶³ ifadesi de yer almaktadır. Müslim (ö. 261/875) bu hadisi "Mut'a nikahı babında, onun mubah kılındığının sonra neshedildiğinin, sonra bir kez daha mubah kılındığının ardından neshedildiğinin ve kıyamete kadar neshedildiğinin beyanı" başlığı altında zikretmiştir.⁶⁴ Nevevî bu başlık altındaki şerhinde mut'a nikahının teşrii ile ilgili şöyle demiştir: "Tercih edilen isabetli görüşe göre tahrim ve ibaha iki defa gerçekleşmiştir. Heyber'den önce mut'a nikahı mubah idi, Heyber'de haram kılındı. Sonra Mekke fethinde helal kılındı, üç gün sonra da kıyamete dek haram kılındı. Mekke fethi günü ile Evtâs günü aynı sayılır çünkü bunlar birbirleriyle bitişik olan yerlerdir."⁶⁵ Câbir b. Abdullah'ın "Resûlullah (s.a.v.), Ebûbekir ve Ömer'in hilafetinin ilk dönemlerine kadar mut'a yapardı" sözü Ebûbekir ve Ömer dönemlerinde mut'a nikahı yapanlara nesih haberinin ulaşmadığına yorumlanır.⁶⁶ Nevevî'nin bu cevabı yerinde olup makbul bir cevaptır. Çünkü bir hükmün sübutu için o hükmün herkesçe bilinmesi ve uygulanması şartı aranmaz. Hükmü bilenler hükmü bilmeyenler için hüccettir.⁶⁷

Tabâtabâî, Zübeyr b. Avvâm ve Esmâ bt. Ebîbekir'in mut'a nikahını caiz gördüklerini bizzat onların mut'a nikahı ile evlendiklerini ve bu evliliklerinden Abdullah ve Urve'nin doğduğunu ifade etmiş ve delil olarak da aşağıdaki iki rivayeti zikretmiştir.

Birinci rivayeti Rağîb'in (ö. 502/1108) *Muhâderâtın*'dan şöyle nakletmiştir: Abdullah b. Zübeyr İbn Abbâs'ı mut'a nikahını helal kıldığı için ayıpladı. Bunun üzerine İbn Abbâs ona: " (سل أمك كيف سطعت المجامر بينها وبين أبيك؟)" Sor bakayım annene, onunla baban arasında nasıl aşk ateşinin parlayıp yayıldığını. O da annesine sordu. Annesi de ben seni mut'a nikahında doğurdum dedi."⁶⁸

İkinci rivayeti de *Sahihi Müslim*'den şu lafızlarla nakletmiştir: (عن مسلم القرني، قال: سألت ابن عباس عن المتعة، فرخص فيها، وكان ابن الزبير ينهى عنها، فقال: هذه أم ابن الزبير تحدث: « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم رخص فيها، (فادخلوا عليها فاسألوها، قال: فدخلنا عليها، فإذا امرأة ضخمة عمياء، فقالت: قد رخص رسول الله صلى الله عليه وسلم فيها) Müslim el-Karrîden rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: İbn Abbâs'a mut'ayı sordum. Caiz olduğunu söyledi. İbn Zübeyr ise mut'ayı nehiy ediyordu. İbn Abbâs şöyle dedi: Bu, İbn Zübeyr'in annesidir. Resûlullah'ın (s.a.v.) izin verdiğini söylüyor. Yanına gidip ona sorun bakayım dedi. Biz de yanına girdik. O şişman olan kör bir kadındı. Resûlullah'ın (s.a.v.) mut'aya izin verdiğini söyledi."⁶⁹

Her iki kaynağa başvurulduğunda Tabâtabâî'nin naklettiği birinci rivayet'in Rağîb'in *Muhâderât*'ında senetsiz bir şekilde aynen yer aldığı görülür.⁷⁰ Senedi olmayan bir rivayetin şeri bir hükmün tespitinde bir değer ifade etmediği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bu rivayet şeri bir hüküm ifade etme açısından hiçbir değer taşımaz. Ayrıca bu rivayet tarihi gerçeklerle de çelişmektedir; çünkü Zübeyr, Esmâ bt. Ebîbekir ile hicretten önce evlenmişti. Esmâ hicret ettiği zaman oğlu Abdullah'a hamileydi ve Abdullah İslam'da ilk doğan çocuk olarak meşhurdur. Oysa Mut'a nikahı Mekke fethinde veya Heyber şavaşında mubah kılınmış, daha sonra da ebediyen haram kılınmıştır.⁷¹

63 Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Hasan Abdulmun'im Şelebî, 1. Baskı, (Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 2001), h. no: 5513.

64 Müslim, "Nikâh", h. no: 1405.

65 Nevevî, IX, 181.

66 Nevevî, IX, 183.

67 Zeydân, VI, 165.

68 Tabâtabâî, IV, 303.

69 Tabâtabâî, IV, 304.

70 er-Rağîb el-İsfehânî, *Muhâderâtü'l-Üdeba ve Muhâverâtü'ş-Şuarâi ve'l-Büleğâ*, 1. Baskı, (Beyrut: Şirketu Dâri'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1420), II, 234.

71 <http://www.dd-sunnah.net>(14.10.2017) السنة الرد على شبهة تمتع أسماء بنت أبي بكر متعة النساء - شبكة الدفاع عن

Tabâtabâî ikinci rivayeti de *Sahîhi Müslim*'den nakletmiştir. Ancak naklederken bazı tasarruflarda bulunarak hadisi kendi amacına hizmet etmeye müsait hale getirmeye çalışmıştır. Çünkü *Sahîhi Müslim*'de yer alan “(سألت ابن عباس رضي الله عنهما، عن متعة الحج؟) İbn Abbâs’a temmetu haccı hakkında sordum” ifadesini “(سألت ابن عباس عن المتعة) İbn Abbâs’a mut’ayı sordum” şeklinde değiştirmiştir. Sonra da bundan Esmâ’nın mut’a nikahını caiz gördüğü sonucunu çıkarmıştır. Bu hadisin *Sahîhi Müslim*'deki lafzı şöyledir: (عن مسلم القرني قال: سألت ابن عباس رضي الله عنهما، عن متعة الحج؟ فرخص فيها، وكان ابن الزبير ينهى عنها، فقال: هذه أم ابن الزبير تحدث: « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم رخص فيها، فادخلوا عليها فاسألوها، قال: فدخلنا عليها، فإذا امرأة ضخمة عمياء، فقالت: قد رخص رسول الله صلى الله عليه وسلم رخص فيها»⁷²) Bu hadisi aynı şekilde Ahmed b. Hanbel (ö. 241 /855) de rivayet etmiştir.⁷³ Dolayısıyla Tabâtabâî’nin görüşüne delil olarak ileri sürdüğü hadiste, onun görüşüne delil olacak bir ifade yer almamaktadır. Bu hadis mut’a nikahı ile alakası olmayan temettü haccından bahsetmektedir.

Buhârî (ö. 256/870 dipnottan sil’-Tenl-Hâlidî, 1.) ve Müslim’in Kays’tan rivayet ettiklerine göre o şöyle dedi: Abdullah b. Mes’ûd’un şöyle dediğini duydum. Biz, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte savaşa çıktık. Eşlerimiz yoktu. Biz Resûlullah’a, (s.a.v.) kendimizi hadım edelim mi? dedik. Resûlullah (s.a.v.) bunu yasakladı ve bir elbise mukabilinde belli bir süreliğine nikah yapmamıza izin verdi. Sonra Abdullah şu ayeti okudu: “Ey iman edenler! Allah’ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram kılmayın ve (Allah’ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.”⁷⁴ İbn Hacer, İbn Mes’ûd’un bu ayet ile istiştatta bulunmasının onun mut’a nikahının caiz olduğuna inandığını gösterdiğini söylemiştir.⁷⁵ Nevevî de İbn Mes’ûd’un bu ayeti okumasının onun da İbn Abbâs gibi mut’a nikahının helal olduğuna inandığına ve nesih bilgisinin kendisine ulaşmadığına işaret ettiğini ifade etmiştir.⁷⁶

Ebü’l-Abbâs Ahmed el-Kurtubî (ö. 606/1209) ise bu konuda şöyle demiştir: Abdullah b. Mes’ûd’un bu ayet ile mut’a nikahının mubah olduğuna istidlalde bulunmasının, hüccet olma açısından bir geçerliliği yoktur. Çünkü mut’a nikahını haram kılan biz değiliz, Allah’tır. Muhtemelen mut’a nikahı hükmünün neshedildiği bilgisi kendisine ulaşmadığı için böyle demiştir. Ama daha sonra nesih bilgisi kendisine ulaşmış o da bu görüşünden dönmüştür.⁷⁷ Nitekim bu hadisin farklı senetleri de mut’a nikahının neshedildiğine delalet etmektedir. Şöyle ki,

Abdurrezzak’ın (ö. 211/826) naklettiğine göre Süfyan b. Uyeyne,⁷⁸ İbn Abdilberr’in (ö. 463/1071) İbn Ebî Şeybe’den naklettiğine göre Vekî’ b. Cerrâh⁷⁹ ve Beyhakî’nin (ö. 458/1066) Ebû Bekir İsmâilî’den naklettiğine göre Ebû Muâviye Muhammed b. Hazım ed-Darîr⁸⁰ bu hadisi, mut’a nikahının daha sonra haram kılındığına delalet eden ilavesiyle birlikte İsmail b. Ebî Hâlit’ten, o da Kays b. Ebî Hâzım’dan, o da İbn Mes’ûd’dan rivayet etmiştir.

72 Müslim, “Hac”, 30, h. no: 1238.

73 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1. Baskı, thk. Şuayb el-Arnaüt vd., (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 2001), XLIV, 510, h. no: 26946.

74 Buhârî, Nikâh, h. no: 5075; Müslim, Nikâh, 3, h. no: 1404. Ayet için bkz. Mâide: 5/87.

75 İbn Hacer, *Fethü’l-Bârî*, IX, 119.

76 Nevevî, IX, 182.

77 Ebü’l-Abbâs Ahmed el-Kurtubî, *el-Müfhim Limâ Eşkele min Telhisi Kitâbi Müslim*, thk. Muhyiddin Misto vd., 1. Baskı, (Dimeşk: Dâru İbn Kesir, ts.), IV, 94.

78 Ebû Bekir Abdurrezzâk, *el-Musannef*, thk. Habiburrahmân el-Azâmî, 2. Baskı, (Hindistan, el-Meclisü’l-İlmi, 1403), VII, 506, h. no: 14048

79 Yûsuf b. Abdillâh b. Abdilberr el-Kurtubî, *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ vd. 1. Baskı, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2000), V, 505.

80 Ebû Bekir Ahmed el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kubrâ*, thk. Merkezu Hecr, 1. Baskı, (Kahire: Dâru Hecr, 2011), XIV, 399, h. no: 14296.

Bu hadis,

a. İbn Uyeyne'nin rivayetinde “(ثم نهانا عنها يوم خيبر، وعن لحوم الحمر الإنسية)” sonra Heyber günü mut'a nikahından ve evcil eşek etinden bizi sakındırdı”⁸¹ şeklinde,

b. Vekî'in rivayetinde (ثم نهانا عنها - يعني عن المتعة يوم خيبر وعن لحوم الحمر الأهلية) sonra Heyber günü mut'a nikahından ve evcil eşek etinden bizi sakındırdı”⁸² şeklinde,

c. Ebû Muaviye'nin rivayetinde “(ثم ترك ذاك)” sonra bu terk edildi”⁸³ şeklinde yer almaktadır.

İsmâil b. Ebî Hâlid'in, Kays b. Ebî Hâzım'dan onun da Abdullah b. Mesud'dan olan rivayet tariki ile Şeyheyn birçok hadis rivayet etmişlerdir.⁸⁴ Dolayısıyla bu tarik Şeyheyn'in şartlarına göre sahihtir.

İbn Mes'ûd'dan gelen bu rivayetler beraber değerlendirildiğinde, mut'a nikahına izin veren Resûlullah'ın daha sonra Heyber savaşında mut'a nikahını yasakladığının yine İbn Mes'ûd rivayeti ile sabit olduğu anlaşılır. Bu rivayetlerin itibara alınması durumunda - yukarıda arz edildiği üzere Şeyheyn'in şartlarına göre sahih olduğu için de itibara alınması gerekir - İbn Mes'ûd'a nesih haberi ulaşmadığı için mut'a nikahının mubah olduğuna inandığı şeklindeki bir açıklamaya da gerek kalmaz.

Mekârim Şirâzî'nin Ehl-i sünnet müfessirlerinden büyük bir topluluğun bu ayetten muvakkat evliliği anladıkları ifadesi isabetli değildir. Zaten ehli sünnet müfessirinden bu görüşte olduğunu iddia ettiklerinden hiç birinin ismini dahi zikretmemiştir. Şayet isimlerini zikretseydi iddiasının doğru olup olmadığı ismini zikrettiği müfessirlerin ifadelerine bakılarak tespit edilebilirdi. Yaptığımız araştırma müfessirlerin ezici çoğunluğunun bu ayetten daimi nikahı anladıklarını gösteriyor. Ayetin mut'a nikahına da delalet ettiğini söyleyenler daha sonra bu hükmün neshedildiğini ifade etmişlerdir.⁸⁵

3. Mut'a nikahının İslam'ın ilk dönemlerinde var olan bir hüküm olduğu konusunda bir problem yoktur. Hz. Ömer'den gelen rivayetin de buna delalet ettiği doğrudur. Fakat bu hüküm daha sonra neshedilmiş, mut'a nikahının haram kılındığına dair Resûlullah'tan (s.a.v.) birçok hadis rivayet edilmiş ve bundan dolayı sahâbenin çoğu ve bütün bölgelerin fakihleri mut'a nikahının haram kılındığı konusunda görüş birliğine varmışlardır.⁸⁶

Resûlullah'tan (s.a.v.) mut'a nikahını yasakladığına dair gelen rivayetlerin ahâd haberler olduğu doğrudur. Burada ahâd haberle Kur'an'da açıkça sabit olan bir hükmün kaldırıldığını kimse söylememiştir. Söylenen şey sünnet ile sabit olan bir hükmün / mut'a nikahının yine sünnetle kaldırıldığıdır. Bunda da bir problem yoktur.

Mekârim Şirâzî mut'a nikahının neshi ile ilgili rivayetlerde bir problem olduğunu iddia etmektedir. Bu problem söz konusu rivayetlerde nesih hükmünün farklı zamanlarda - bazılarında Heyber günü, bazılarında Tebûk savaşında, bazılarında Veda haccında, bazılarında Kaza ümresinde ve bazılarında da Evtas yılında - gerçekleştiğinin ifade edilmiş olmasıdır. Mekârim Şirâzî bu durumu tenakuz olarak görmekte ve bundan hareketle bu rivayetlerin uydurma olduğunu söylemektedir. Oysa söz konusu rivayetler birbirine mu-

81 Abdurrezzak, VII, 506, h. no: 14048.

82 İbn Abdilber, V, 505.

83 Beyhaki, XIV, 399, h. no: 14296.

84 Örnek olarak bkz. Buhârî, “İlim”, h. no: 73; Müslim, “Salâtü'l-Musâfirîn”, 47, h. no: 816.

85 Bkz. İbn Cerir, VI, 588-589; Zeccâc, II, 38; Keye'l-Herrâsî, II, 412; Zemahşerî, I, 498-499; Beydâvî, II, 69; Neseî, I,348 ; Muhammed b. Ahmed b. Cizzi (ö.741/1340), *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzil*, thk. Abdullah el-Hâlidî, I. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1416), I, 187; İbn Kesir, III, 428; İbnü'l-Cevzî, I, 392.

86 İbn Rüşd, III, 80.

halif olan farklı hükümlerden bahsetmemektedir. Bu rivayetlerin bütünü mutâ nikahının daha sonra haram kılındığını ifade etmektedir. Yani mutâ nikahının neshi bu rivayetlerin ortak paydasıdır. Bundan dolayı söz konusu edilen problemin neshin sübutu ile bir alakası yoktur. Dolayısıyla buna dayanarak bu rivayetlerin uydurma olduğu sonucuna varmak isabetli bir istinbat değildir. Ayrıca rivayetlerin ihtiva ettiği hükümler arasında bir zıtlık bulunsa bile çıkış yolu bu rivayetlerin uydurma olduğunu söylemek değildir. Bundan önce başvurulması gereken yöntemler vardır. Rivayetlerin sıhhat durumlarının tespiti, rivayetlerin bütününe sahih olması durumunda cem' yoluna gidilmesi, cem'in mümkün olmaması durumunda tercih yöntemlerine başvurulması ve benzeri usul kitaplarında zikredilen diğer yöntemler.

Mekârim Şirâzî'nin bu rivayetlerin kabul edilmesi durumunda, Kur'an'da sabit olan mutâ nikahı hükmünün bu rivayetlerle neshedildiği sonucuna götüreceği şeklindeki istinbatı da isabetli değildir. Çünkü bu istinbat ayetin anlamının mutâ nikahıyla sınırlandırılması görüşüne mebnidir. Bu görüş Şii-Caferi mezhebinin görüşüdür. Bu görüş, üzerinde ittifak sağlanmadığı gibi cumhurun görüşüne de muhaliftir. Kur'an'ı Kerim'deki herhangi bir ayete cumhurun görüşüne muhalif bir anlamı yükledikten sonra, şu naslar bu ayetin neshedilmesini gerektiriyor şeklindeki bir istinbat kabul edilemez. Çünkü nesih, birbirine muhalif görünen naslar arasında hiçbir şekilde te'lifin sağlanamaması durumunda başvurulacak bir yöntemdir. Cumhura göre bu ayetten kast edilen daimi nikah olduğuna göre neshi gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla Mekârim Şirâzî'nin bu konudaki iddiasının doğru olmadığı söylenebilir.

Tabersî'nin Ömer'den nakledilen rivayette, temettü haccı ile mutâ nikahının beraber zikredilmiş olmasından hareketle temettü haccı neshedilmediğine göre mutâ nikahının da neshedilmemesi gerektiği şeklindeki istinbatı tamamen icthadi bir görüşüdür.⁸⁷ Temettü haccı ile mutâ nikahı birbirleriyle alakası olmayan iki ayrı hükümdür. Bundan dolayı birinin neshedilmemiş olması diğerinin de neshedilmemiş olmasını gerektirmez. Buna rağmen böyle bir mantığın yürütülmesi mutâ nikahının neshedildiğine delalet eden hiçbir sahih nassın bulunmaması durumunda belki düşünülebilir. Oysa mutâ nikahının neshedildiğine delalet eden sahih hadisler varit olmuştur. Böyle bir durumda içtihadta bulunmak nassa karşı içtihat olur ki bu da “ لا مَسَاحَ لِلاِجْتِهَادِ فِي مَوْرَدِ النَّصِّ ” Nassın varit olduğu yerde içtihadta yer yoktur.⁸⁸ meşhur fıkıh kuralına aykırıdır.

4. Tabâtabâi ve Mekârim Şirâzî her ne kadar vahyin esrarını en iyi bilen Ehl-i Beyt imamlarının bu ayetin mutâ nikahı anlamına geldiği konusunda ittifak ettiklerini söylemişlerse de gerek Şia-Zeydiyye gerekse Sünnî kaynaklarında yer alan bazı rivayetler böyle bir ittifakın söz konusu olmadığını göstermektedir. Bu rivayetlerden bazıları şöyledir:

a. Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiğine göre Hz. Ali şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.v.) Heyber günü mutâ nikahını ve evcil eşek etini yasakladı.”⁸⁹

b. Hz. Ali'nin İbn Abbâs'ı mutâ nikahı konusundaki görüşünden dolayı uyardığına delalet eden, bir kısmı yukarıda İbn Abbâs'ın mutâ nikahı hakkındaki görüşü değerlendirilirken zikredilen sahih rivayetler de Hz. Ali'nin mutâ nikahının haram kılındığı görüşünde olduğuna delalet etmektedir.

87 Tabersî, III, 51.

88 Ahmed ez-Zerkâ (ö. 1938/1357), *Şerhu'l-Kevâidi'l-Fıkhiyye*, thk. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, 2. Baskı, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1989), 147.

89 Buhârî, “Nikâh”, h. no: 5115; Müslim, “Nikâh”, 3, h. no: 1404,

c. Zeyd b. Ali (ö. 122/740) babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Ali (a.s) şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v.) Heyber günü mut'a nikahını yasakladı."⁹⁰

d. Abdullah b. Hasan babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Hz. Ali şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) mut'ayı Heyber günü yasakladı kimin mut'a yaptığını duyarsam ona değnek cezası uygulayım.⁹¹

e. Beyhakî'nin rivayet ettiğine göre Cafer b. Muhammed'e Mut'a nikahının hükmü soruldu o da, zinanın ta kendisidir diye cevap verdi.⁹²

f. Irak fakihî Hasan b. Yahya b. Zeyd'ın rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) Ehl-i Beyti mut'anın çirkin bir şey olduğu ve yasak kılındığı konusunda icma etmişlerdir.⁹³

Görüldüğü gibi Ehlî Beyt imamlarının önderi olan Hz. Ali'nin bizzat kendisi mut'a nikahının haram olduğunu Resûlullah'tan (s.a.v.) aktarmıştır. İbn Abbâs'ın da mut'a nikahı konusunda yanıldığını bizzat kendisine söylemiş, onu uyarmış ve İbn Abbâs da buna itiraz etmemiştir. Ayrıca bu rivayetler sahihtir. Böyle olunca Ehlî Beyt imamlarının mut'a nikahının caiz olduğu görüşünde ittifak ettikleri iddiasının gerçeği yansıtmadığı ortadadır. Ayrıca yukarıda Şîa-Zeydiyye kaynaklarında yer alan, Zeyd b. Ali ve Caferî Sadık'tan gelen rivayetler de böyle bir ittifakın gerçekleşmediğine delalet etmektedir.

Tabâtabâî'nin naklettiği üzere Ayyâşî'nin Hz. Ali'ye nispet ederek zikrettiği "Ömer mut'ayı yasaklamayı şaki / kötü kimseden başkası zina etmezdi"⁹⁴ hadisine gelince, bu hadisi Hz. Ali'den rivayet eden kişi Hakem b. Üteyb'dir. Hakem, hicri: 50 de doğmuş, 115 de vefat etmiştir. Yani Hz. Ali'nin vefatından sonra doğmuştur. Dolayısıyla bu hadis zayıftır⁹⁵ bu konuda delil olarak kabul edilemez.

Ayet Bağlamında Mut'a Nikahının Neshedilip Edilmediği

Nisâ: 4/24. ayet bağlamında mut'a nikahının meşruiyeti Şîa ve Ehl-i sünnet arasında tartışılmıştır. Bu tartışma hem muta nikahının meşruiyet delili hem de neshedilip edilmediği konularında olmuştur.

a. Şîî-Caferîler ile Sünnîlerden bazıları mut'a nikahının hem Kur'an hem de sünnet ile meşru kılındığını söylerken, Sünnîlerin cumhuru bu nikahın İslam'ın ilk dönemlerinde sadece Sünnet ile meşru kılındığını söylemişlerdir.

b. Şîî-Caferîler mut'a nikahının meşruiyetinin aynen devam ettiğini söylerken, Sünnîlerin bütünü mut'a nikahın daha sonra neshedildiğini söylemişlerdir.

3.1. İslam'ın İlk Dönemlerinde Meşru Olan Mut'a Nikahının Meşruiyet Delili

İslam'ın ilk dönemlerinde mut'a nikahının meşru olduğunu söyleyenler, bu nikahın meşruiyet delilinin ne olduğu konusunda tartışmışlardır.

90 Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali, *Müsnedü İmam Zeyd*, Cem', Abdulaziz b. İshâk el-Beg'dadi, (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, bty), 271; Hüseyin b. Ahmed es-Siyâğî (ö. 1221/1806), *er-Revdu'n-Nadir Şerhu Mecmu'i'l-Fikhi'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), IV, 22; Zeydân, VI, 172.

91 Siyâğî, IV, 23.

92 Şevkânî, Muhammed b. Abdullah, *Neylü'l-Avtâr*, thk. İsamuddîn es-Sebâbitî,1. Baskı, (Mısır: Dâru Hadis, 1993), VI, 162; Siyâğî, IV, 26; Zeydân, VI, 172.

93 Siyâğî, IV, 26; Zeydân, VI, 172.

94 Tabâtabâî, IV,

95 www.ahlalhdeth.com ما مدى صحة إسناد لولا أن عمر نهي عن المتعة ما رزق الإسلام - ملنقى أهل الحديث Muhammed Ahmed Celmed (16.10.2017) (جلمد)

Şîî-Caferilere göre mut'a nikahının meşruiyet delili Kur'an-ı Kerim'den Nisâ: 4/24. ayettir. Onlara göre bu ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kastedilen mut'a nikahıdır. Sünnet delilleri ise Ehl-i Beyt imamlarından ve Sünnî kaynaklarından naklettikleri bazı hadislerdir.

Sünnîler ise mut'a nikahının meşruiyet delili hakkında ihtilaf etmişlerdir:

a. Sünnîlerden bazıları Şîî-Caferiler gibi muta nikahının meşruiyet delilinin Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesi ve bu konuda varit olan bazı sahih hadisler olduğunu söylemişlerdir. Ancak bunlar Şîî-Caferilerden farklı olarak bu hükmün bilahare neshedildiğini ifade etmişlerdir.

b. Sünnîlerin cumhuruna göre ise mut'a nikahının meşruiyet delili sünnettir. Cumhura göre önceleri Sünnet ile meşru kılınmış olan mut'a nikahı daha sonra neshedilmiştir.

Tarafların mut'a nikahının meşruiyeti ile ilgili delilleri ve bu konudaki tartışmaları "ayet lafızlarının delaleti bağlamındaki tartışmalar" ve "ayetin anlamına delalet eden kıraat ve rivayetler bağlamındaki tartışmalar" başlıkları altında ele alındı.

3.2. İslam'ın İlk Dönemlerinde Meşru Olan Mut'a Nikahının Neshi

Mut'a nikahının neshi konusunda başlıca iki görüş vardır: Sünnîlere göre mut'a nikahı neshedilmiştir. Şîîlere göre ise bu nikah neshedilmemiştir, hükmü bakidir.

Mut'a nikahının neshedildiğini söyleyen Sünnîlerin cumhuruna göre önceleri sünnet ile meşru kılınmış mut'a nikahı daha sonra yine sünnet ile neshedilmiştir. Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kastedilen daimi nikahtır. Bu ifadede mut'a nikahına delalet eden bir anlam yoktur. Dolayısıyla bu ayetin başka bir ayetle neshedildiğini söylemeyi gerektirecek bir durum söz konusu değildir.⁹⁶ Sünnet ile meşru kılınmış olan mut'a nikahının daha sonra yine sünnet ile neshedildiğine delalet eden sahih rivayetler varit olmuştur. Bu rivayetlerden bazıları şöyledir:

1. Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiklerine göre Ali b. Ebi Tâlib şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v.) Heyber günü mut'a nikahını ve evcil eşek etini yasakladı."⁹⁷

2. Müslim'in Rabi' b. Sebte el-Cuhenî'den, onun da babasından naklettiğine göre, babası Resûlullah (s.a.v.) ile gazvede bulunduğunu ve Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ey insanlar ben size kadınlara istimtâda bulunmanıza (mut'a nikahı yapmanıza) izin vermiştim. Artık Yüce Allah onu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a nikahlı biri varsa onu bıraksın. Onlara verdiklerinizden bir şey de almayın"⁹⁸ Başka bir rivayette de bu gazvenin Mekke fethi olduğu zikredilmiştir.⁹⁹

3. İbn Mâce'nin rivayet ettiğine göre İbn Ömer şöyle dedi: "Ömer b. Hattâb hilafete geldiği zaman insanlara şöyle hitap etti: Resûlullah (s.a.v.) bize mut'a için üç gün izin verdi sonra da onu yasakladı. Muhsan olan birinin mut'a yaptığı haberini alırsam onu mutlaka recmederim. Ancak bana, Resûlullah'ın (s.a.v.) onu yasakladıktan sonra helal kıldığına şahitlik eden dört şahitle gelirse başka"¹⁰⁰

96 "Ayetteki *istimtâ'* (الاستمتاع) kelimesinin daimi nikaha delaleti" konusuna bkz.

97 Buhârî, "Megâzî", h. no: 4216; Müslim, "Nikâh", 3, h. no: 1407.

98 Müslim, "Nikâh", 3, h. no: 1406.

99 Müslim, "Nikâh", 3, h. no: 1406.

100 İbn Mâce, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvîni (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Murşid, Muhammed Kâmil Karabelli, Abdullatif Hırzullâh, 1. Baskı, (byy: Dâru er-Risâle'l-Alemiyye, 2009), "Nikâh", 45, h. no: 1963. Bu baskının tahkikini yapanlar bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Elbânî (ö. 1420/1999) de Dâru İhyâ'î'l-Kutubî'l-Arabiyye baskısında bu hadisin "hasen" olduğuna hükmetmiştir. Bkz. İbn

4- Taberânî'nin (ö. 360/971) rivayet ettiğine göre Sâlim b. Abdullah şöyle dedi: Abdullah b. Ömer geldi. Ona, Abdullah b. Abbâs mut'a nikahını emrediyor dendi. Bunun üzerine İbn Ömer: "Subhanallâh İbn Abbâs'ın böyle yapacağını zannetmiyorum" dedi. Ardından da "İbn Abbâs Resûlullah (s.a.v.) zamanında küçük bir çocuktu" dedi ve şöyle devam etti: "Resûlullah (s.a.v.) bizi, mut'a nikahı yapmaktan sakındırdı. Biz de meşru olmayan bir ilişkide bulunmazdık." Bu hadisi Taberânî Evsât'ında rivayet etmiş, Muâfâ b. Süleyman dışındaki ravileri *es-Sahîh*'in ravileridir. Muâfâ b. Süleyman da "sıka"dır.¹⁰¹

Sünnilerden bu nikahın neshedildiğini söyleyen bazılarına göre ise Kur'an'da meşruyet delili bulunmayan bu nikah önceleri sünnet ile meşru kılınmıştı ama daha sonra Kur'an ile neshedilmiştir. Bu konuda dayandıkları sahih bir rivayet şöyledir:

Hâkim'in Abdullah b. Müleyke'den rivayet ettiğine göre o şöyle dedi: Hz. Aişe'ye Mut'a hakkında soru soruldu. Hz. Aişe de, "Benimle sizin aranızda Allah'ın kitabı var" dedi ve şu ayeti okudu: "(وَالَّذِينَ هُمْ يُرْوٰوٰهُمْ حَافِظُوْنَ)" Onlar ki, ırzlarını korurlar" (el-Mü'minûn: 23/5). Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰² Hz. Aişe bu ayete dayanarak Yüce Allah'ın Mut'a nikahını haram kıldığını ifade etmiştir.¹⁰³

Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045) Hz. Aişe'nin "(وَالَّذِينَ هُمْ يُرْوٰوٰهُمْ حَافِظُوْنَ)" Onlar ki, ırzlarını korurlar" (el-Mü'minûn: 23/5). Ayetine dayanarak Yüce Allah'ın mut'a nikahını haram kıldığı sözü üzerine şöyle demiştir: Bu güzel bir sözdür; çünkü mut'a nikahı sahih bir evlilik olmadığı gibi milk-i yemin¹⁰⁴ de değildir. Yüce Allah da bu ayette kişinin, eşi ve cariyesi dışındakilerden kendisini korumasını farz kılmıştır.

Ebû Muhammed de şöyle demiştir: Bu söz, mut'a nikahının sünnet ile meşru kılındığını, sonra da Kur'an ile neshedildiğini söylememiz durumunda tutarlı olabilir. Mut'anın önceleri Kur'an ile meşru kılındığını söyleyemeyiz. Çünkü mut'a nikahının Kur'an ile meşru kılındığını söylememiz halinde Medenî olan Nisâ suresi ile meşru kılındığını söylememiz gerekecektir. Oysa nasih olduğu ifade edilen "(وَالَّذِينَ هُمْ يُرْوٰوٰهُمْ حَافِظُوْنَ)" Onlar ki, ırzlarını korurlar" (el-Mü'minûn: 23/5). Ayeti Mekkî'dir. Mekkî olan bir ayet Medenî olan bir ayeti neshedemez; çünkü ondan önce nazil olmuştur.¹⁰⁵

Aslında mut'a nikahının sünnet ile meşru kılındığı, sonra da Kur'an ile neshedildiği şeklindeki açıklamalar problemlili görünmektedir. Çünkü Ebû Muhammed'in de ifade ettiği üzere, mut'a nikahının Kur'an'la sabit olduğunun söylenmesi durumunda Mekkî olan bir ayetin Medenî olan bir ayeti neshettiğinin söylenmesi gerekeceği, mut'a nikahının sünnet ile sabit olduğunun söylenmesi durumunda ise böyle bir problemin çıkmayacağı anlaşılmaktadır. Oysa sünnet ile sabit olan mut'a nikahının Kur'an ile neshedildiğini söylemek durumunda da benzeri bir problem ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu durumda da Mekkî olduğu söylenen bir ayetin sünnet ile sabit olan mut'a nikahını neshettiğini söylememiz gerekecektir. Eğer Mekkî olan bir ayet sünnet ile sabit olan bir hükmü neshetmişse neshe-

Mace, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvini, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, (byy: Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.) "Nikâh", 44, h. no: 1963.

101 Nuruddin el-Heysemî (ö. 807/1404), *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, thk. Hisamuddin el-Kudsi, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsi, 1994), IV, 265, "Nikâh", h. no: 7388.

102 Nehhâs, II, 191, dipnot: 3

103 Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İdâh li Nâsîhi'l-Kur'ani ve Mensûhihi*, thk. Ahmed Hasan Ferhât, I. Baskı, (Cidde: Dâru'l-Menâre, 1986), 222.

104 Milk-i yemin, ister erkek ister bayan olsun, sahip olunan / mülkiyet altında bulunan köle ve cariyelerdir. bkz. fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa. 2001.01.02) مركز الفتوى - إسلام ويب - (حكم ملك اليمين وشروط معاشرتها - إسلام ويب - مركز الفتوى

Burada kastedilen cariyelerdir.

105 Mekkî, 222-223.

dilen hükmün ayetten önce olması gerekir. Yani mutâ nikahının daha Mekke döneminde neshedilmiş olması gerekir. O zaman Resûlullah'ın daha sonraları Medine döneminde geçici bir süreliğine mutâ nikahına cevaz verdiğini ifade eden deliller nasıl açıklanabilir? Dolayısıyla sünnet ile sabit olan mutâ nikahının Kur'an ile neshedildiğini söyleyen görüş ihtiva ettiği bu problemde dolayı tutarlı görünmemektedir. Ayrıca Hz. Aişe'nin hadisinde de nesih ifadesi açıkça zikredilmemiştir. Onun Kur'an'da böyle bir hükmün bulunmadığını ve zikrettiği ayetin umum ifadesinin mutânın caiz olmadığına delalet ettiğini söylemek istediği anlaşılmaktadır.

Sünnîlerden bazılarına göre de Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kasdedilen mutâ nikahıdır. Önceleri bu ayet ile meşru kılınmış olan mutâ nikahı daha sonra neshedilmiştir. Bu görüşü savunanlar, (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesi ile sabit olan mutânın Kur'an ile neshedildiğine delalet eden rivayetler zikretmişlerdir. Bu rivayetlerden bazıları şunlardır:

1- Ebû Dâvud *Nâsîh*'inde, İbn Münzir ve Nehhâs'ın Atâ'dan rivayet ettiklerine göre İbn Abbâs (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ayetinin “(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ) Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak boşayın” (et-Talâk: 65/1), “(وَالْمُطَلَّقاتُ) وَالْمُطَلَّقاتُ) Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli beklerler” (el-Bakara: 2/288), “(يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ) kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.” (et-Talâk: 65/4). Ayetleriyle neshedildiğini söylemiştir.¹⁰⁶ Nehhâs'ın *en-Nâsihu ve'l-Mensûh* kitabının tahkikini yapan Süleyman b. İbrahim bu hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

2- Tirmizî, Beyhakî ve Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre o şöyle dedi: “İslam'ın ilk dönemlerinde mutâ nikahı vardı. Kişi tanıdıklarının bulunmadığı bir beldeye gider ve orda kaldığı süre miktarınca bir kadını evlenirdi. Böylece bu kadın da onun malını korur ve işlerini düzene sokardı. Bu durum “(إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ) ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır” (el-Müminün: 6). Ayeti ininceye kadar böyleydi. Artık bu ayetle, ayette ifade edilen iki şeyden yani eşler ve cariyelerden başkası yasak kılınmış oldu.”¹⁰⁸ Mubarekfûrî'nin (ö. 1353/1934) ifade ettiğine göre İbn Hacer bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹

3- İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre, onun “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ) Onlardan belli bir süreye kadar faydalandıklarınıza” şeklinde okuduğu ayeti “(مُحْصِنِينَ) iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla” (en-Nisâ: 4/24). Ayeti neshetmiştir.¹¹⁰

4- Taberânî ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre, “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ) Onlardan belli bir süreye kadar faydalandıklarınıza” şeklinde okunan ayeti, (حُرْمَتِ) Size analarınızla...evlenmek haram kılındı” (en-Nisâ: 4/23). Ayeti neshetmiştir. Böylece mutâ haram kılınmıştır. Kur'an'da bunu tasdik eden başka bir ayet de, “(إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ)”,

106 Ebû Dâvud *Nâsîh*'inde, İbn Münzir ve Nehhâs bunu Atâ'dan nakletmişlerdir. Bkz. Suyûtî, IV, 330.

107 Nehhâs, II, 192, dipnot: 1.

108 Cessâs, III, 8. Hadis için bkz. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., 2. Baskı, (Mısır: Mektebe ve Matbaatu Mustafa Halebî, 1975), Nikâh, h. no: 1122; Beyhakî, Nikâh, 188, h. no: 14552; Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefi, 2. Baskı, (Kahire, Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), X, 320, h. no: 10782.

109 Mubarekfûrî, IV, 226.

110 Suyûtî, IV, 327.

(أَوْ مَا عَلَّكَتْ أَيْمَانُهُمْ) ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır” (el-Müminün: 6). Ayetidir.¹¹¹

Sünnîlerden bazılarının bu ve benzeri rivayetlere dayanarak Kur'an'la sabit olan mut'a nikahının yine Kur'an'la neshedildiği görüşü şu gerekçelerden dolayı isabetli değildir.

1- Yukarıda zikredildiği üzere ilk iki rivayet zayıftır. İbn Abbâs'ın zikrettiği kıraat de daha önce ifade edildiği üzere az bir kıraattir. Yani ona Kur'an denmez.¹¹² Bu tür rivayetlere dayanarak bir ayetin mensuh olduğunu söyleyemez.

2- Kur'an'la sabit olan mut'a nikahının daha sonra neshedildiği görüşü “istimtâ” kelimesinden kast edilenin mut'a nikahı olduğu görüşüne mebnidir. Bu kelimenin mut'a nikahı anlamına geldiği görüşü ise ittifakla kabul edilen bir görüş olmadığı gibi cumhurun görüşüne de muhaliftir. Daha önce bu kelimedenden kast edilenin nikah olduğu ve cumhurun da bu görüşü savunduğu zikredildi. Yukarıdaki rivayetlerin dayandığı İbn Abbâs'tan, istimtâ kelimesinden kast edilenin nikah olduğunu söylediğine dair rivayetler de nakledilmiştir.¹¹³ Bu da en azında istimtâ kelimesinin anlamında ihtilaf edildiğine ve bu kelimenin mut'aya delaletinin zorunlu olmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu kelimenin daimi nikah anlamına gelmesi de mümkündür. Nesih ise te'lifi asla mümkün olmayan nasların bulunması durumunda söz konusu olabilir. Cumhurun istimtâ kelimesine verdiği anlam, yukarıdaki rivayetlerde zikredilen ayetlerle herhangi bir çelişki arz etmemektedir. Çelişkinin olmadığı yerde de nesih söz edilemez.

3- Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadenin mut'a nikahı anlamında kullanılmayacağı bir sonraki konu olan “Bağlam açısından bu ayetin mut'a nikahına delalet edip etmediği” başlığı altında arz edilecektir. Buna göre bu ifadeden kast edilenin daimi nikah olduğu görülecek ve bu açıdan da nesih bahsetmeyi gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığı anlaşılacaktır.

4- Buhârî ve Müslim'in Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet ettikleri “Biz, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte savaşa çıkardık. Eşlerimiz yoktu. Biz Resûlullah'a, (s.a.v.) kendimizi hadım edelim mi? dedik. Resûlullah (s.a.v.) bunu yasakladı ve bir elbise mukabilinde belli bir süreliğine nikah yapmamıza izin verdi.” hadisi de Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kast edilenin mut'a nikahı olmadığına delalet etmektedir. Şöyle ki, bu ayet mut'a nikahına delalet etseydi Abdullah ve diğerlerinin Resûlullah'a (s.a.v.) kendimizi hadım edelim mi? demelerine gerek kalmaz, mut'a nikahı yaparlardı. Böyle yapmadıklarına göre bu hadis, ayetin mut'a nikahıyla alakalı olmadığına delalet ettiği gibi, bu nikahın sünnet ile meşru kılındığına da delalet etmektedir. Sünnet ile meşru kılınan mut'a nikahı daha sonra yine sünnet ile neshedilmiştir.¹¹⁴

Bağlam Açısından Ayetin Mut'a Nikahına Delalet Edip Etmediği

Daha önce Şîî-Caferî mezhebine göre Nisâ: 4/24. ayetin mut'a nikahına delalet ettiği ve bu hükmün neshedilmeyip baki kaldığı zikredildi. Sünnîlerden bazılarının göre de bu ayetten kast edilenin mut'a nikahı olduğu; fakat bu hükmün daha sonra neshedildiği belirtildi. Cumhura göre ise bu ayetten kastedilenin daimi nikah olduğu ifade edildi. Söz konusu ayet, Kur'an-i Kerim'deki nikah, talak, ifet vb. ayetlerle beraber ele alındığında onun mut'a nikahıyla bir ilgisinin olmadığı anlaşılacaktır. Bunlar maddeler halinde şöyle açıklanabilir:

111 Suyûti, IV, 327.

112 “Ayetin Anlamına Delalet Eden Kıraat ve Rivayetler Bağlamındaki Tartışmalar” konusuna bkz.

113 “Ayetteki *istimtâ* kelimesinin daimi nikaha delalet ettiğini söyleyenlerin cevapları” konusuna bkz.

114 Zeydân, VI, 167.

1. Kur'an-i Kerim nikâh ve ona bağlı ahkâmı teferruatlı biçimde ele almış ve neyin ne kadar ve hangi şartlarda haramlıktan çıkıp helal hale geleceğini belirtmiştir. Bu çerçevede evlenilmesine izin verilenler ve izin verilmeyenler, çok evlilik ve sınırları, evliliğin sonuçları, evliliğin işleyişi, sorasında ortaya çıkacak problemler ve bunların halinde takip edilecek esaslar, evliliğin sonlanması halinde ortaya çıkan hukuk teferruatıyla işlenmiştir (mehir, ilâ, fey', ilâdan dönüş, li'an, zihâr, muhala'a, talak, hakem, iddet, ric'a, nafaka, miras vs.). Mut'a nikâhı gibi çok önemli bir konuya dair herhangi bir hükmün vazedilmemiş olması ise Kur'an'ın onunla ilgilenmediğine delalet etmektedir.¹¹⁵

2. Kur'an-ı Kerim'in mut'aya izin verdiği iddia edildiğine göre onunla ilgili farz derecesinde zarûrî ahkâm vardır ve bunlarla ilgili nasslarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu hükümlerin Kur'an ve Hz. Peygamber tarafından ihmal edilmiş olması imkansızdır. Mesela Kur'an-ı Kerim bütün ayrıntılarıyla iddet konusunu açıklamıştır. Mut'adaki iddet nedir? Neye göre belirlenmiştir? Hangi şartlarda ne kadar iddet gerekir? Mut'a iddia edildiği gibi makbul bir nikâhsa Kur'an'da açıklanan iddetin mut'ayı ilgilendirmediğinin ya da onu da kapsamadığının delili nedir? Ne Kur'an'da ne de Hz. Peygamber'in hadislerinde böyle bir bilgi vardır.¹¹⁶

3. “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ” Kadınlardan (nikâhlanıp) faydalandıklarınıza mehirlerini verin” (en-Nisâ: 4/24). ifadesinin doğru anlamı önceki ifadeye atfedilmesiyle ortaya çıkar. Önceki ifade şöyledir: “(وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ) Bunların dışında kalanları ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı” (en-Nisâ: 4/24). Buna göre “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ” ifadesinin önceki ifade ile birlikte anlamı şöyle olur: Bunların dışında kalanlardan duhûl ile yararlandıklarınıza (فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) mehirlerini verin.” Bu ifade evlilikte cinsel ilişkinin gerçekleşmesiyle mehirin tümünün vacip olacağını beyan etmektedir. Ayetin bağlamı bu manayı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Şöyle ki: Bir önceki (...مَهَاتِكُمْ...) ayeti ile bu ayetin baş kısmında evlenilmesi haram olan kadınlar zikredilmiştir. Sonra buna “(وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ)” ifadesi atfedilerek zikredilenlerin dışındakilerle evlenmenin helal kılındığı beyan edilmiştir. Sonra “(أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ)” iffetli yaşamak ve zinadan korumak şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz, ifadesiyle de böyle bir nikahta bulunmanın helal kılındığı açıklanmıştır. Daha sonra da nikah kıyılmasının akabinde duhûlün gerçekleşmesi durumunda mehirin tümünün vacip olacağını ifade eden “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ قَرِيبَةً” kısmı gelmiştir.¹¹⁷ Nikahtan sonra duhûlün gerçekleşmemesi durumunda belirlenmiş olan mehirin yarısının verilmesi gerekeceği hükmü ise, duhûl gerçekleşmeden boşanma olması halinde verilmesi gereken mehir miktarını beyan eden diğer bir ayetten anlaşılmaktadır. Söz konusu ayet de şudur: “(وَإِنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ قَرَضْتُمْ لَهُنَّ قَرِيبَةً فَنِصْفُ مَا قَرَضْتُمْ)” Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehir yarısı onlarıdır” (Bakara: 2/237). Böylece “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ قَرِيبَةً” ifadesinin mut'a nikahıyla hiçbir alakasının olmadığı, bunun daimi nikahtan sonra kişinin eşiyile cinsel ilişkide bulunması durumunda mehirin tümünün vacip olacağını beyan ettiği anlaşılmaktadır.¹¹⁸

3. Mut'a nikahının caiz olduğuna delil getirilen Nisâ: 4/24. ayeti bir ayrıntının parçasıdır ki o da mehirdir. Ayet, nikâh akdi yapıp zifaf gerçekleştikten sonra (istimtâdan maksat zifafır) kadının mehirin tamamına hak kazanacağını ifade etmektedir. Akit esna-

115 Köse, 84-85.

116 Köse, 85.

117 Cessâs, III, 94-95; Zeydân, VI, 166-167.

118 Zeydân, VI, 167.

sında mehir belirlenmişse kadın anlaştıkları meblağa, mehir belirlenmemişse mehir-i misle hak kazanır. Görüldüğü gibi hüküm tamamen mehir ile alakalıdır. Konuyu tamamlayan Kur'ândaki diğer ayrıntılar da şu şekildedir: Nikâh yapılmış ve akit sırasında mehir belirlenmiş; ancak zifaf vaki olmadan ayrılık vuku bulmuşsa kadın mehirin yarısını alacaktır. Mehir belirlenmeden nikâh yapılmış; ancak zifaftan önce boşanma / ayrılık söz konusu olmuşsa kadına mut'a (gönül alma kabilinden giysi vb. türünden hediye) verilir. Görüldüğü gibi ayetler mehir ile ilgili bir bütünün parçalarıdır.¹¹⁹ İbn Aşûr (ö. 1393/1973) da bu âyetin mut'a nikâhı hakkında nazil olmasının uzak olduğunu; çünkü bağlamının buna müsaade etmediğini ifade etmiştir.¹²⁰ Kur'an ayetlerini, bağlamın delalet ettiği anlamdan uzaklaştırıp, sadece Arapların konuşmalarında kast ettikleri manalara yorumlamak doğru değildir.¹²¹

Sonuç

İslam'ın ilk dönemlerinde mubah olan mut'a nikahının daha sonra yasaklanıp yasaklanmadığı konusu Hz. Peygamber'in vefatından sonra mut'a nikahı yapanlar veya buna fetva verenler ortaya çıkınca tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle âlimlerin çoğunluğu olan cumhur ile Şîa-Caferiyye mezhebi arasında tartışılan bu konuda cumhur mut'a nikahının daha sonra haram kılındığı görüşünde karar kılarken, Şîa-Caferiyye mezhebi bu nikahın mubah olarak devam ettiği görüşünü savunmuştur.

Bu tartışmalar Kur'an-i Kerim'den Nisâ: 4/24. ayet ile mut'a nikahı konusunda varit olan rivayetler çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Şîa-Caferiyye mezhebi bu ayetteki istimtâ' kelimesinden kastedilenin mut'adan başka bir şey olamayacağına ısrar ederken, cumhur kastedilenin nikah olduğunu söylemiştir. Tarafların bu kelimenin anlamı ile ilgili delillerinin tahlili sonucu kastedilenin nikah olduğu anlaşılmıştır.

Bu ayetin tefsirinde, bazı sahâbe ve tâbiünden ayetin anlamına delalet eden bir takım rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetlerden bir kısmı ayetin anlamı ile ilgili, bir kısmı da ayetin anlamına delalet eden kıraat ile ilgilidir. Her ikisinin de ayetin anlamına etkisi tartışılmıştır. Şîa tefsirlerinde bunların mut'aya delalet ettiği savunulurken, cumhur bunların mut'aya delil olamayacağını ifade etmiştir. Tarafların delillerinin tahlili sonucu, söz konusu kıraat ve rivayetlerin ayetin anlamının muta olduğunu ispatlamaya kifayet etmediği görülmüştür.

Bu ayet bağlamında Şîa-Caferiyye ile cumhur arasındaki tartışma noktalarından biri de mutanın meşruiyet delilinin ne olduğu ve bunun neshedilip edilmediğidir. Şîi-Caferiler mutanın hem Kur'an hem de sünnet delili ile meşru kılındığını ve meşruiyetinin aynen devam ettiğini söylerken, cumhur bu nikahın İslam'ın ilk dönemlerinde sadece sünnet ile meşru kılındığını, daha sonra da yine sünnet ile ebediyen neshedildiğini söylemişlerdir. Delillerin tahlili sonucu bu açıdan da Şîa-Caferiyye'nin iddiasının isabetli olmadığı görülmüştür.

Son olarak söz konusu ayet, Kur'an-i Kerim'deki nikah, talak, iffet vb. ayetlerle beraber ele alındığında onun bağlam açısından da mut'ayla bir ilgisinin olmadığı anlaşılmıştır.

119 Köse, 85.

120 İbn Aşûr, V, 11.

121 Bkz. Maşallah Turan. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, (Konya: Hüner Yayınevi, 2016), s. 62. Ayrıca bağlamın anlama etkisi için bkz. Nurullah Agitoğlu. *Hadis ve Bağlam*, (İstanbul: Kitâbi, 2015), s. 159-159.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekir. *el-Musannef*, thk. Habiburrahmân el-Âzamî, 2. Baskı, (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403).
- Agitoğlu, Nurullah. Hadis ve Bağlam, (İstanbul: Kitâbî, 2015).
- Ahmed İbn Hanbel. *Müsned*, 1. Baskı, thk. Şuayb el-Arnaût vd., (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001).
- Aydın, Mehmet Âkif. "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2003), XXVIII, 389.
- Beydâvî, Nâsiruddîn Abdullâh. *Envâru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, (Beyrût: Dâru Sâdır, 2001).
- Cessâs, Ebû Bekir er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî, (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, 1405).
- Dımeşkî, Muhammed b. Abdurrahman. *Rahmetü'l-Ümme fi İhtilâfî'l-Eimme*, 3. Baskı, (Mısır: Mektebetu Mustafa el-Halebî, 1986);
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Mut'a" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2006), XXXII, 174-180.
- Ebû Avâne Ya'kub b. İshâk. *Mustahrecu Ebi Avâne*, thk. Eymen b. Arif, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998).
- Ebû Bekir Ahmed el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Merkezi Hecr, 1. Baskı, (Kahire: Dâru Hecr, 2011).
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî. *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil, (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1420)
- Ebu'l-Berekât Abdullâh en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hekâiku't-Te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedyevî, 1. Baskı, (Dımeşk-Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2005).
- Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd., (Cize: Müessesetu Kurtuba ve Mektebetu Evlâdîş-Şeyh li't-Turâs, ts.).
- fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa. مركز إسلام ويب - شروط معاشرتها - حكم ملك اليمين وشروط معاشرتها - إسلام ويب - مركز الفتوى (الفتوى) Burada kastedilen cariyelerdir.
- Heysemî, Nuruddin. *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevâid*, thk. Hisamuddin el-Kudsî, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994).
- <http://www.dd-sunnah.net>(14.10.2017) السنة الرد على شبهة تمتع أسماء بنت أبي بكر متعة النساء - شبكة الدفاع عن إسهفہانی, er-Rağîb. *Muhâderâtü'l-Üdebâ ve Muhâverâtü'ş-Suarâi ve'l-Büleğâ*, 1. Baskı, (Beyrut: Şirketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1420).
- İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdillâh Kurtubî. *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ vd. 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000).
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîru ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru't-Tunisiyye, 1984).
- İbn Cerîr, Ebû Cafer Muhammed et-Taberî. *Camiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türki bi't-Te'avuni Mea'l-Merkezi'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Abdussened Hasan (Yemame: Hecr, bty).
- İbn Cizzi, Muhammed b. Ahmed. *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzil*, thk. Abdullah el-Hâlidî, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1416).
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Âzîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, 1. Baskı, (Mekke-Riyâd: Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, ts.).
- İbn Hacer el-Askalânî. *Telhisü'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'f-Rafıyyi'l-Kebîr*, 1. Baskı, (byy: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1989).
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali. *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk., Muhibbudin el-Hatîb, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379).

- İbn Mace, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvini, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, (byy: Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.).
- İbn Mace, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvîni. *Sünenu İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Murşid, Muhammed Kâmil Karabelli, Abdullatîf Hırzullâh, 1. Baskı, (byy: Dâru er-Risâle'l-Alemiyye, 2009).
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, 3. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007).
- İbn Salâh, Takiyyuddin. *Mukaddimetu İbn Salâh*, thk. Nuruddin Itr, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986).
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân. *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî 1. Baskı, (byy: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1422).
- Kahraman, Abdullah. "Mut'a Nikahı Üzerine Bazı Mulahazalar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2007, IX, 153-170, sayfa: 163-166.
- Karaman, Hayreddin "Caferiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 1993), VII, 4.
- Kaşıkçı, Osman. "Mut'a Nikâhı", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2007, III, 43-58, sayfa: 50-55;
- Keye'l-Herrâsî, Ali b. Muhammed. *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Musa Muhammed Ali ve arkadaşı, 2. Baskı, (Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405).
- Köse, Saffet. "Caferilikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş", *Marife*, Konya, 8(2008), III, 75-120, sayfa, 77-80.
- Kurtubî, Ebû'l-Abbas Ahmed. *el-Müfhim Limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Müslim*, thk. Muhyiddin Misto vd., 1. Baskı, (Dimeşk: Dâru İbn Kesir, ts.).
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Berdunî ve İbrahim Atfayış, 2. Baskı, (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964).
- Maturîdî, Muhammed Ebû Mansûr. *Tefsîru'l-Maturîdî*, thk. Mecdî Baslûm, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005).
- Mekki b. Ebî Tâlib, *el-İdâh li Nâsihi'l-Kur'ani ve Mensûhihi*, thk. Ahmed Hasan Ferhât, 1. Baskı, (Cidde: Dâru'l-Menâre, 1986).
- Mubarekfûrî, Muhammed Abdurrahmân. *Tuhfetü'Ahvezi bi Şerhi Câmi'it-Tirmizî*, 1. Baskı, (Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990).
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *el-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.).
- Nehhâs, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. *en-Nâsihi ve'l-Mensûh fi Kitabillahi Azze ve Celle ve İhtilâfû'l-Ulemai fihî*, thk. Süleyman b. İbrahim, 1. Baskı, (Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1991).
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Hasan Abdulmun'im Şelebî, 1. Baskı, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001).
- Nevevî, Muhyiddin Yahyâ. *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 2. Baskı, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1392).
- Öztürk, Mustafa. "Sünnî ve Şîi Kaynaklarda Mut'a Nikahı Tartışması", *İslamiyat*, 8 (2005), III, 95-120, Sayfa: 96-100;
- Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed Fahrüddin. *Mefâtihu'l-Gayb*, 3. Baskı, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l Arabî, 1420).
- Siyâğî, Hüseyin b. Ahmed. *er-Revdu'n-Nadir Şerhu Mecmü'l-Fikhi'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.).

- Suyûtî, Celâluddîn. *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsiri bi'l-Me'sûr*, thk., Abdullâh Abdulmuh-sin et-Türki, 1. Baskı, (Kahire: Merkezü Hecri li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003).
- Şenkîti, Muhammed Emîn. *Advâu'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1995).
- Şevkânî, Muhammed b. Abdullah, *Neylü'l-Avtâr*, thk. İsamuddîn es-Sebâbitî, 1. Baskı, (Mısır: Dâru Hadis, 1993).
- Şevkânî, Muhammed b. Abdullah. *Fethu'l-Kadîr*, 1. Baskı, (Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr ve Dâru el-Kelimi't-Tayyib, 1414), I, 518;
- Şirâzî, Nasır Mekârim. *el-Emsel fi Tefsiri Kitabillahi'l-Münezzel*, 1. Baskı, (Kum: Medresetu'l-İmâm Ali b. Ebî Tâlib, 1421).
- Tabâtâbâi, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Hasan el-A'lâ, (Beyrut: Müessesetü'l-A'lâ, 1997).
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi, 2. Baskı, (Kahire, Mektebetu İbn Teymiyye, 1994).
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hasan. *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 2005).
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., 2. Baskı, (Mısır: Mektebe ve Matbaatu Mustafa Halebî, 1975).
- Turan, Maşallah. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, (Konya: Hüner Yayınevi, 2016).
- Tûsî, Ebu Cafer Muhammed b. Hasan. *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ağa Bezrek et-Tahrânî, (Beyrut: İhyâi't-Turâsi'l Arabî, ts.)
- Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4. Baskı, (Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1997).
- Vezeretü'l-Evkâf. *el-Mevsuatu'l-Fikhiyye*, (Kuveyt: Vezeretü'l-Evkâf ve Ş-uûni'l-İslâmiyye, ts.).
- www.ahlalheeth.com ما مدى صحة إسناد لولأن عمر نهى عن المتعة ما زنى إلا شقي - ملتقى أهل الحديث (جلد) Muhammed Ahmed Celmed (16.10.2017)
- Yılmaz, Musa Kâzım. "Mecmau'l-Beyân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2003), XXVIII, 257.
- Yılmaz, Süleyman "Sünnî Müfessirlere Göre Mutâa Nikahı", *Bozok üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2017/11) ss. 207-237, 213.
- Zeccâc, Ebû İshâk *Meâni'l-Kur'an ve İrabuhu*, thk. Abdulcelil Abduh, 1. Baskı, (Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1988).
- Zemahşerî, Cârullâh Mahmûd. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzil*, (Beyrût: Dâru'l Kitabi'l-Arabî, 1407).
- Zerkâ, Ahmed. *Şerhu'l-Kevâidî'l-Fikhiyye*, thk. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, 2. Baskı, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1989).
- Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali, *Müsnedu İmam Zeyd*, Cem', Abdulaziz b. İshâk el-Begdadî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, bty).
- Zeydân, Abdülkerim. *el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Mer'eti ve'l-Beyti'l-Müslim*, 2. Baskı, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994).